
Kunnskapsløftets kompetansemål for norsk muntlig kommunikasjon, tilpasset elever med Asperger syndrom

Operasjonalisering av mål.

Tips til lærere i grunnskolen – revidert september 2014

STAVANGER KOMMUNE

FORORD

Dette eksempelheftet er et resultat av et prosjektsamarbeid mellom PPT Stavanger og Statped vest. I tillegg er det laget en håndbok for lærere med tips til hvordan man kan starte den pedagogiske tilretteleggingen når man får en elev med Asperger syndrom i klassen.

Utdypende kunnskap om Asperger syndrom anbefales å hente i annen faglitteratur. I begge heftene er det kun gitt korte beskrivelser om hvordan Asperger syndrom kommer til uttrykk.

Dette heftet refererer til håndboken flere steder. Det er imidlertid ikke nødvendig å disponere begge heftene.

I dette heftet har vi splittet opp alle kompetansemålene for norsk muntlige kommunikasjon på de ulike trinnene i grunnskolen. Vi har imidlertid ikke arbeidet med de skriftlige kompetansemålene. Prinsippene, systematikken og operasjonaliseringen som vi har brukt i faget norsk, muntlig kommunikasjon, kan med fordel benyttes også på de andre områdene.

Intensjonen med å lage heftet er å operasjonalisere kompetansemålene i norsk muntlige kommunikasjon til ulike delmål og detaljmål. Ved hjelp av operasjonaliseringene håper vi å lette arbeidet med å skrive IOP, og dessuten sette fokus på hvor viktig det er å arbeide systematisk og målrettet i et langsiktig perspektiv. Operasjonalisering av mål er svært tidkrevende og vi håper at vårt arbeid kan være til hjelp og inspirasjon for lærere til elever med Asperger syndrom.

Det har vært vesentlig for oss å kunne forankre arbeidet med sosial utvikling direkte til faglige mål. På denne måten vil vi vise hvordan og hvorfor det er viktig å arbeide med sosial kompetanse.

I denne reviderte utgaven har vi endret de enkelte kompetansemålene på de ulike trinnene slik at de samsvarer med nye mål i Kunnskapsløftet, norsk muntlig kommunikasjon.

I heftet er vår intensjon å vise prinsippene for hvordan lærere kan arbeide målrettet med norskfaget. Mål kan splittes opp og en kan arbeide systematisk når en bygger ferdigheter og kompetanse trinn for trinn. Disse prinsippene kan brukes selv om kunnskapsløftets læreplan for fag senere blir revidert.

9. september 2014

Unni Andersen,
Seniorrådgiver Statped vest

Ellen Kleven,
Seniorrådgiver Statped vest

Elin Håland,
Rådgiver Stavanger PPT

Ingrid Solem,
Rådgiver Stavanger PPT

INNHold

Forord	2
Innledning	4
Asperger syndrom	4
Hvordan er deres læringsstil?	5
Hvorfor må denne gruppen ha noe spesielt?	6
Hvorfor trenger elever med AS spesielle tilnæringsmåter og metoder i norskfaget?	7
Rammevilkår og organisering.....	8
Hvordan kan man arbeide med de ulike langsiktige kompetansemålene?.....	9
Verktøyforklaringer.....	10
Eksempler på ulike verktøy til bruk i norskfaget	11
Foss skjema.....	11
Skjema for splitting av mål.....	12
Sosiale script og bruk av metoden sosiale historier	13
Skjema for beskrivelse av usynlig regel.....	13
Hjelpekort.....	14
Tegneseriesamtaler (comic strips)	14
Ulike kommunikasjonsformer	15
Lær meg språk.....	16
Eksempel - hvordan trene delferdigheter i kommunikasjon	16
Ping – Pong.....	18
Temaplate.....	19
Regelbok.....	20
Applikasjoner	20
Kompetansemålene i Faget Norsk, muntlige kommunikasjon	21
Innledning.....	21
Kompetansemål - 2. trinn - norsk muntlig kommunikasjon	22
Kompetansemål - 4. trinn - norsk muntlig kommunikasjon	38
Kompetansemål - 7. trinn - norsk muntlig kommunikasjon	51
Kompetansemål – 10. trinn - norsk muntlig kommunikasjon.....	62
Etter revisjon av heftet.....	73
vedlegg.....	78
Vedlegg 1: Eksempler på utforming av sosiale script, oppskrifter og sosiale historier	78
Vedlegg 2: Observasjon av lek	81
Vedlegg 3: Applikasjoner	83
Referanser	89

INNLEDNING

I Kunnskapsløftets læreplan for norsk blir det i innledningen om formålet med faget pekt på at *"Norskfaget skal utvikle elevenes språkkompetanse ut fra de evner og forutsetninger den enkelte har. Muntlige ferdigheter, lese- og skrivekompetanse er både et mål i seg selv og et nødvendig grunnlag for læring og forståelse i alle fag på alle trinn. Faget skal motivere til lese- og skrive lyst og bidra til å utvikle gode læringsstrategier.*

I norskfaget møter elevene et bredt spekter av tekster. Faget bygger på et tekstbegrep som inkluderer muntlige, skriftlige og sammensatte tekster, der skrift, lyd og bilder spiller sammen. Elevene skal lære seg å orientere seg i mangfoldet av tekster, og faget skal gi rom for både opplevelse og refleksjon. I løpet av opplæringen skal de lese skjønnlitteratur og sakprosa, utvikle evnen til kritisk tenkning og få perspektiv på teksthistorien. Gjennom muntlig og skriftlig kommunikasjon kan de sette ord på egne tanker og stå fram med meninger og vurderinger. De skal selv produsere ulike typer tekster med hensiktsmessige verktøy, og tilpasse språk og form til ulike formål, mottakere og medier. Etter hvert vil de også kunne fordype seg i faglige emner og bli dyktigere til å formidle et faglig innhold til andre."

Allerede under innledningen til norskfaget ser vi at elever med Asperger syndrom (AS) vil streve på mange områder. For å oppfylle diagnosekriteriene innen autismspekteret må eleven blant annet ha vansker med språk, kommunikasjon og sosial samhandling. Konsekvensene av disse vanskene gjør det utfordrende for denne elevgruppen å nå målene i læreplanen for fag i Kunnskapsløftet, norsk, muntlig kommunikasjon. Fenomenet AS tilsier at de har grunnleggende vansker både med språklig trygghet, forståelse av egen og andres kultur og med aktiv samfunnsdeltakelse på andres premisser. Å mestre kompetansemålene i faget norsk, muntlig kommunikasjon, er grunnleggende for å kunne samhandle, etablere relasjoner og tilegne seg redskaper for å kunne forstå og formidle seg. Disse ferdighetene er også grunnleggende for å kunne forstå og formidle seg i alle andre fag. Vår erfaring i rådgivningsarbeid er at mange lærere ikke bruker kompetansemålene i norsk som utgangspunkt for målrettet arbeid når IOP skal utarbeides. Mange velger andre mål som er løsrevet fra Kunnskapsløftets kompetansemål når det skal velges mål knyttet til eleven med AS sin utvikling og læring.

ASPERGER SYNDROM

Diagnosen AS hører til i en gruppe diagnoser med betegnelsen "Gjennomgripende utviklingsforstyrrelser" eller "autismspekterforstyrrelser". For at et barn skal oppfylle kriteriene for diagnosen, må vanskene ha vist seg før fylte 5 år, barnet må ha evner i normalområdet eller over, foruten at de må vise vansker knyttet til sosial samhandling og ha et snevert atferds og interesserepertoar.

Personer med AS har vansker med å tilpasse sin atferd i ulike sosiale sammenhenger. De har vansker med gjensidighet i kommunikasjon og er ofte intenst opptatt av sine

interesser. Dette er interesser som kan være påfallende for andre. Samlet gir vanskene personen store og komplekse forståelsesvansker. En person med AS forstår ikke uten videre at andre mennesker tenker, føler eller mener noe annet enn dem selv. Personen oppfatter situasjon og budskap helt bokstavelig og konkret. Mange har vansker med å overføre det de har lært til andre situasjoner, steder eller personer.

Hvilke tiltak som trengs for å bedre funksjonsnivået, og hvor omfattende disse tiltakene må være, er avhengig av flere faktorer for eksempel om personen har tilleggsdiagnoser. Treningstiltak som vektlegger struktur, forutsigbarhet og systematisk metodisk tilnærming har vist seg å gi gode resultater.

HVORDAN ER DERES LÆRINGSTIL?

Det er viktig å sikre at personens ressurser og sterkeste læringskanal blir utnyttet. Noen med AS har spesielle talenter på enkelte områder, som ferdigheter i utenatføring, i matematikk, språk og perfekt rettskriving, eller gode faktakunnskaper om et tema. De fleste med AS ønsker vanligvis at gjøremålene utføres korrekt, perfekt og nøyaktig. Å være pliktoppfyllende, ærlig og lojal, samt følge regler og instruksjoner er også vanlig for de fleste (Steindal og Martinsen 2003).

Hvordan elever med AS lærer og hvilke strategier og arbeidsmåter som passer best, vil avhenge av alder, evnenivå og hvilke vansker som er mest fremtredende hos den enkelte. Personer med AS har gode forutsetninger for å mestre det skolefaglige, men det kreves en annen didaktikk. Ofte oppfattes detaljer bedre enn helhet, og sammenhenger kan oppleves som uforståelige. Det de fokuserer på blir ofte sett på som detaljer og uvesentligheter av andre. De har ikke vansker med å være selektive, men det er *hva* de selekterer og *hva* som blir meningsfullt og viktig dem, som skiller personer med AS fra andre (Andersen og Kleven 2012).

For elever med organiseringsvansker kan det være problematisk å hente frem rett kunnskap til rett tid. Derfor må tilpasset opplæring for disse elevene ikke bare handle om innlæring av skolefagene, men også om strategier for systematisering og hjelp til å hente frem kunnskapen de innehar. Lærere for elever med AS må sikre seg at elevene har en rekke strategier for å huske og gjenkalle informasjon. Det dreier seg for eksempel om klassifisering, visualiseringsteknikker, bearbeiding og forklaringer på språklige utsagn i ulike situasjoner. Norskfagets målvalg må gjenspeile at denne elevgruppen har behov for å ha et spesielt fokus på disse områdene. For denne gruppen er det viktig å ha tydelige mål for innlæring av strategier og systemer, mer enn for innholdet. Populært sies det at personer med AS trenger å "lære å lære" mer enn de trenger å ha fokus på faginnhold.

Imitasjon og modellering i naturlige omgivelser har vist seg å ha liten effekt for de fleste elever med AS. De lar seg lett forvirre av uro i naturlige og ustrukturerte omgivelser. Personer med AS lærer ikke det andre intuitivt tar etter. For andre barn er dette vanlig når de skal lære nye sosiale ferdigheter. Undervisning via læreren som forbilde kan imidlertid være en effektiv metode i strukturerte og rolige omgivelser. Når treningen er strukturert med avgrensede og tydelige arbeidsmodeller kan modellering ha verdi.

Gruppen har en annerledes kognitiv læringsstil og væremåte enn det som er vanlig. De har store forståelsesvansker både når det gjelder språk, sosiale koder og forståelsen av andre menneskers oppførsel. Personer med AS er evnerike, men mangler ofte strategier for å bruke sine evner til å tilegne seg kunnskap og ferdigheter. Når eleven først skjønner hensikten med strategien lærer de den fort og kan oftest bruke den i mange sammenhenger.

Deres læringsstil og kognitive funksjon gjør det nødvendig å ha spesielle metodiske tilnærminger. Hovedprinsippene er visualisering og strukturering der en hele tiden gjør det usynlige synlig. For eksempel kan en klargjøre usynlige intensjoner, krav og forventninger. Det er ofte hensiktsmessig å gi en teoretisk innføring og forklaring på forhold som er vanskelig for dem. Et eksempel kan være å forklare hvor nær man kan stå en ukjent person.

Mange med AS har vansker med å forstå den konteksten en samtale foregår i. Å få forklaringer på slike kontekster vil være stressdempende for de fleste med AS.

HVORFOR MÅ DENNE GRUPPEN HA NOE SPESIELT?

Personer med AS har store og sammensatte lærevansker, selv om de ikke nødvendigvis har fagvansker. Disse vanskene medfører at det blir nødvendig å tilnærme seg norskfagets kompetansemål på en annen måte og med en annen vektlegging, enn det som er vanlig for andre barn. Kompetansemålene i faget norsk, muntlige kommunikasjon, gir noen utfordringer av sosial-, emosjonell-, kommunikativ- og kognitiv art, som medfører at de trenger spesiell tilrettelegging og spesialundervisning.

Målene i kunnskapsløftet er vide og rommer mange fasetter. Med generelle målformuleringer, blir det nødvendig å operasjonalisere målene for å kunne arbeide systematisk. Vår intensjon gjennom arbeid med kompetansemålene i faget norsk, muntlige kommunikasjon, er at eleven skal få noen verktøy og strategier, som de kan benytte seg av i tilegnelsen av nytt fagstoff.

Alle personer med AS sliter med sosialt samspill og sosiale koder. Gjennom å arbeide målrettet med kompetansemålene som er beskrevet i faget norsk, muntlige kommunikasjon, vil de kunne tilegne seg mange av de ferdighetene som er nødvendig for å fungere sosialt.

HVORFOR TRENGER ELEVER MED AS SPESIELLE TILNÆRMINGSMÅTER OG METODER I NORSKFAGET?

I Kunnskapsløftet er sosial kompetanse presisert som viktig i forhold til samfunnets krav til deltakelse. Det sosialt kompetente barnet mestrer elevrollen både i en undervisningsgruppe og når det arbeider på egenhånd (Nordahl 2000). Barn og unge som har god sosial kompetanse ser ut til å ha et vern mot negativt samspill i jevnaldergruppen, og uttrykker uavhengighet og selvstendighet (Ogden 1995). Alle med AS har som del av sin diagnose vansker knyttet til sosial fungering og kommunikasjon. Det er derfor åpenbart at elevene med AS ikke lærer sosial kompetanse på samme måte som andre elever. Barn uten AS lærer mange av de sosiale ferdighetene intuitivt eller gjennom modellering. Barna lærer ofte sine sosiale ferdigheter i samspill med jevnaldrende. Barn med AS lærer sjelden på denne måten. De må lære sosiale ferdigheter på helt andre måter, ofte gjennom intellektuell gjennomgang, konkretisering og bearbeiding. Disse elevene har en ekstra stor belastning og utfordring når de skal lære ferdigheter knyttet til kompetansemålene i faget norsk, muntlig kommunikasjon.

Mange skoler bruker ulike programmer som PALS, ART, og Steg for Steg, der sosiale ferdigheter og sosial kompetanse er i fokus. Dette kan være gode innfallsvinkler for gode læringsmiljø for vanlige barn. For barn med AS er disse programmene lite egnet uten spesialtilpasning.

Når barn med AS ikke lærer på samme måte som andre barn, må de ha tilrettelegging som går ut over det en vanligvis forventer av tilpassing innenfor det ordinære undervisningsforløpet. Det er også et annet forhold som kan kvalifisere mange i gruppen til spesialundervisning etter § 5.1 i Opplæringsloven. Dette omhandler deres behov for eksplisitt opplæring knyttet til sosial kompetanse. De målene som er nødvendige å sette opp for den enkelte i AS-gruppen er annerledes enn for jevnaldrende. Målene må være mer konkret, detaljert og oftest på et lavere trinn enn for jevnaldergruppen.

De sosiale og kommunikative kompetansemålene på de ulike trinnene i Kunnskapsløftet, framgår i det vesentligste i den grunnleggende ferdigheten «Muntlig kommunikasjon» og i faget norsk, muntlig kommunikasjon. Elever med AS har spesifikke vansker knyttet til diagnosen. Dette er vansker av sosial og kommunikativ karakter. Målene som knyttes opp til disse vanskene kan og bør forankres i eksisterende mål i Kunnskapsløftet. Det er naturlig å knytte disse spesielle målene opp mot kompetansemålene i faget norsk, muntlig kommunikasjon. Deres vansker er annerledes enn det som er vanlig blant andre elever. Det er derfor vanskelig å gi opplæring knyttet til deres sosiale og kommunikative vansker i fellesundervisningen. Mange med AS har vanligvis behov for spesialundervisning i norsk, oftest organisert som eneundervisning.

I læreplanen for faget norsk er den grunnleggende ferdigheten «Muntlig kommunikasjon» beskrevet på følgende måte:

”Grunnleggende ferdigheter er integrert i kompetansemålene der de bidrar til utvikling av og er en del av fagkompetansen. I norsk forstås grunnleggende ferdigheter slik:

Muntlige ferdigheter i norsk er å skape mening gjennom å lytte, samtale og tale og tilpasse språket til formål og mottaker. Norskfaget har et særlig ansvar for å utvikle elevens evne til å mestre ulike muntlige kommunikasjonssituasjoner og kunne planlegge og framføre muntlige presentasjoner av ulik art. Utviklingen av muntlige ferdigheter i norskfaget forutsetter systematisk arbeid med ulike muntlige sjangere og strategier i stadig mer komplekse lytte og talesituasjoner. Det innebærer å tilegne seg fagkunnskap ved å lytte aktivt og å forstå og å bruke det muntlige språket stadig mer nyansert og presist i samtale om norskfaglige emner, problemstillinger og tekster av økende omfang og kompleksitet..”

Er det realistisk at elever med AS klarer å oppnå disse kompetansemålene?

Sannsynligheten er stor for at fokus på sosiale ferdighetsmål i et tilpasset og systematisk arbeid, gir elever med AS et bedre utgangspunkt enn om man ikke har et slikt fokus. Erfaringsmessig viser det seg at svært mange i gruppen ikke kommer ut i arbeid på tross av at de har god formell kompetanse. Det er altså ikke de faglige formelle kravene som er problemet, men hvordan de skal mestre den sosiale delen av arbeidslivet. Altfor mange ”stryker i lunsjpause”. Når kompetansemålene i norsk har fokus på sosiale og kommunikative ferdigheter er det elevens rett å få en spesialtilpasset undervisning, slik lov og forskrifter fastslår at eleven skal ha ut fra evner og forutsetninger.

RAMMEVILKÅR OG ORGANISERING

Det er tidligere beskrevet at barn med AS ofte kvalifiserer for spesialundervisning . Spesialundervisningen må fortrinnsvis skje i eneundervisning, dersom man ikke kan sette sammen en gruppe med elever med AS som kan jobbe mot de samme kompetansemålene i faget norsk, muntlige kommunikasjon. Eneundervisning eller undervisning i gruppe gir muligheter til å arbeide med elevens utfordringer. Elevene med AS profiterer sjelden på å ha spesialundervisning sammen med elever som har andre spesialpedagogiske behov, som for eksempel dysleksi.

Selv om de fleste elevene klarer seg godt de første skoleårene er det hensiktsmessig å starte så tidlig som mulig med overnevnte type spesialundervisning.

Elever med AS sliter ofte med generalisering av innlærte ferdigheter. Timeplanfestet samarbeidstid er en forutsetning for at lærere og assistenter kan arbeide mot samme mål. Et tema for timeplanfestet samarbeidstid vil være tilrettelegging for mestring av klasseromssituasjonen. Videre vil samarbeidstiden gi muligheter for annen planlegging av tilrettelegging, strukturering av fagstoff, og justering av elevens opplegg ut fra målvalgene.

I samarbeidstiden vil det også være hensiktsmessig å drøfte de voksnes rolle i både skole, klasse og eneundervisning. For eksempel hvem som er sjef i klasserommet, hvem skal eleven høre på, og hvem bestemmer i friminuttene? For elever med AS er det viktig at rollene er tydelige, synlige, avtalte og avklarte. Samarbeidstiden må også brukes til å

avklare hvordan eleven skal få hjelp til det han strever med. De voksne vil ofte trenge en plan for hvordan denne hjelpen skal gis og gradvis trekkes tilbake (jf. Håndboka s. 53, GJESP). Uansett hva en arbeider med av ferdigheter knyttet til kompetansemålene i faget norsk, muntlige kommunikasjon, er et av målene økt sosial deltakelse og selvstendighet.

HVORDAN KAN MAN ARBEIDE MED DE ULIKE LANGSIKTIGE KOMPETANSEMÅLENE?

I dette hefte har vi operasjonalisert (splittet opp) kompetansemålene i faget norsk, muntlig kommunikasjon, på alle trinn. Hensikten er å vise hva kompetansemålene kan innebære og hva de betyr i praksis. Intensjonen med denne operasjonaliseringen er å vise arbeidsmetodene skritt for skritt. Videre er intensjonen å «spare» lærer for noe av det svært tidkrevende arbeidet, gjøre det lettere å komme i gang, legge til rette for at lærer skal kunne måle framgang hos eleven.

Det er brukt ulike begreper på ulike nivå av kompetansemålene. Det er utarbeidet mål-skjema til kompetansemålene for hvert trinn (2., 4., 7., 10. trinn). For at skjemaene med de oppsplittede målene skal være leselige, er det nødvendig å definere hva som legges i de enkelte begrepene. I skjemaet er det referert til **kompetansemål** når teksten er hentet direkte fra læreplanen. Videre brukes begrepene **delmål** og **detalj mål**. Et delmål handler om deler av kompetansemålet som eleven må kunne for å delta eller mestre en aktivitet (for eksempel lek). Det blir mange delmål under et overordnet kompetansemål. Videre er delmålene splittet opp til flere detalj mål: Eksempelvis må eleven kunne henvende seg på en passende måte for å kunne delta i lek, må kunne reglene for selve leken og barnet må kanskje ha noen spesielle motoriske ferdigheter. Det er mange detalj mål under hvert delmål. En god IOP vil inneholde mange delmål og detalj mål fra kompetansemålene i faget norsk, muntlige kommunikasjon. Dokumentasjon, registrering og konkretisering ned til ukemål, dagsmål og timemål må implementeres i elevens IOP. Ukemål, dagsmål og timemål, er en ytterligere operasjonalisering av de ulike kompetansemålene. På den måten vil elevens IOP være et nyttig daglig redskap for lærer. I dette eksempelheftet er ikke kompetansemålene splittet opp til uke/dags/timemål.

I målskjemaet for det enkelte trinn, som følger senere i eksempelheftet, er det henvist til hvilke metoder som kan være hensiktsmessige i målrettet arbeid. I en kolonne gis tips til læreren om arbeidsmåter, metoder og materiell som er aktuelle å bruke når man arbeider med et kompetansemåls del- og detalj mål. Likeledes finnes en kolonne som peker på hvilke kompensatoriske hjelpeverktøy som eleven skal/bør/kan lære å benytte. Eleven vil sannsynligvis være avhengig av å bruke slike verktøy hele livet. Eksempler på verktøy kan være stressmestringsteknikker, huskelister, lage egne planer, bruke hjelpekort. Som vedlegg til eksempelheftet er det gitt eksempler på noen av de verktøyene som gjelder spesielt for norskfaget. Videre henvises til «Håndboken» s. 43 der en finner flere forklaringer og henvisninger til andre verktøy.

VERKTØYFORKLARINGER

Det er noen bærende prinsipper i all tilrettelegging for elever med AS. De trenger visuelle, konkrete og bokstavelige tilrettelegginger. Hvordan og på hvilket spesifiseringsnivå vil variere. Målet for elever i norsk skole er blant annet selvstendighet. Mange med AS vil ha behov for kompensatoriske verktøy for å kunne fungere selvstendig. Visuelle hjelpemidler som planverktøy, prosedyrer og oppskrifter vil oftest være gode betingelser for å øke selvstendigheten. I løpet av skoletiden bør eleven få opplæring i hvordan slike hjelpemidler brukes og hvordan planer kan skrives. Erfaringer tilsier at dersom eleven ikke får eierforhold til sine hjelpemidler, legges hjelpemidlene vekk, selv om de ville være nyttige helt fram til voksen alder. Bruk av hjelpemidler vil gjøre eleven mer selvstendig og mindre avhengig av tett voksenkontakt. Et viktig mål knyttet til kompetansemålene i faget norsk, muntlige kommunikasjon, vil derfor være å lære eleven å bruke kompensasjonsverktøy /hjelpemidler som for eksempel planleggingsverktøy med alarm og «Mine sirkler». (jf. Håndbok s. 48 «Mine sirkler»)

EKSEMPLER PÅ ULIKE VERKTØY TIL BRUK I NORSKFAGET

Mange verktøy som kan brukes i norskfaget er beskrevet i «Håndbok – informasjon og tips til lærere - om elever med AS». Verktøy som det refereres til i målskjema og som er spesifikt rettet mot norskfaget presenteres her.

FOSS SKJEMA

Foss skjema er beskrevet i «**Læringsstrategier i tilpasset opplæring**» og «**Bruk av læringsstrategier ved ulike lærevansker**», utarbeidet av Kari Hole. Disse kan bestilles på Info Vest forlag. Bøkene inneholder praktiske eksempler på hva slags materiell en kan benytte i opplæringen. Bøkene har kopieringsoriginaler hentet fra ulike forfattere. Elementer av dette kan med fordel benyttes for mange i AS-gruppen. Foss skjema er et eksempel på en slik kopieringsoriginal. Det kan benyttes når eleven skal analysere tekst for å finne hvilke opplysninger teksten gir, og som ikke direkte kan leses av de enkelte ordene på linjen («lese bakom teksten»).

Lesestrategier for å forstå innhold i tekst er ikke behandlet som læringsmål i norsk muntlig kommunikasjon. Det er et mål under norsk, skriftlige kommunikasjon som de aller fleste elever med AS trenger spesiell tilrettelegging i forhold til.

Hva står i teksten: Her	Da vet jeg at:
Hva står i teksten: Her og Her	Da tror jeg at:

Eksempel

Det står i teksten her: Han er 6 år	Da vet jeg at: Det er en gutt, han går i 1. klasse
Og i teksten her: Han har bursdag i mai	Da tror jeg at: Han ikke kan lese

SKJEMA FOR SPLITTING AV MÅL

Dette skjemaet kan være hensiktsmessig å bruke, for å operasjonalisere mål. Det kan samtidig brukes som en kartlegging av hva en elev mestrer. Det er fullt mulig å bruke selve skjema til både splitting av kompetansemål, delmål og detaljmål. Det kan være nyttig å ha delmål i tankene som gjelder **alle elever på trinnet**. På den måten unngår man å tenke på begrensninger og vansker når man splitter målene. I etterkant kan det kartlegges hva eleven med AS mestrer. Ut fra dette kan målvalgene prioriteres. Skjemaene er hentet fra håndboken.

Fra kompetansemål til delmål:

Hva må alle kunne (delmål)	Mestrer	Mestrer delvis	Mestrer ikke	Kompensere for	Prioritet	Ansvar

Eksempel på et splittet mål med ulik ansvarsfordeling

Når kompetansemålet er operasjonalisert / splittet til delmål blir neste skritt å prioritere hvilket delmål /detaljmål en skal starte med. Deretter må lærerne ansvarsdele oppgavene. Eksempel på kartlegging av elevens mestringsnivå .

Delmål: Kunne følge instruks

Et eksempel på å splitte delmål til detaljmål, -kartlegge, -prioritere, for så å ansvarsdele

Hva må alle kunne	Mestrer	Mestrer delvis	Mestrer ikke	Kompensere for	Prioritet	Ansvar
Forstå begrepene/ordene		x			x	norsklærer
Kunne huske enleddet instruks	x					
Kunne huske toleddet instruks			x		x	gymlærer
Kunne treleddet			x	x		norsklærer
Lytte		x				
Tåle Krav		x			x	skole hjem
Kunne utføre motorisk		x				
Vente			x			
Innordne seg i gruppe			x			

SOSIALE SCRIPT OG BRUK AV METODEN SOSIALE HISTORIER

Alle mennesker lager seg forestillinger om hva som er viktige element i en hendelse eller situasjon. Dette kalles script. Personer i autismspekteret har script som innehar færre elementer. Noen ganger er elementene annerledes enn det som er den allmenne oppfatning av hendelser og situasjoner. Et eksempel kan være at barn tidlig har forestillinger om hva som hører til et fødselsdagsselskap (kake, brus og presanger). En person med AS sitt script kan derimot inneholde en bestemt kake og bestemt sang der en står på stolen når sangen synges. Resultatet av å komme i et selskap der disse elementene ikke forekommer kan føre til store utageringer og frustrasjoner.

Sosiale historier er en metodikk som kan brukes for å sette fokus på de elementene som er vanlige og som forventes å skje i en hendelse eller en situasjon. De sosiale historiene vektlegger i positive formuleringer det som den enkelte har behov for å fokusere på i situasjonen. Gjennom sosiale historier kan eleven utvide eller endre sine sosiale script (se eksempler i vedlegg 1).

SKJEMA FOR BESKRIVELSE AV USYNLIG REGEL

Skjema illustrerer en visualisering av en usynlig regel. Det er ofte helt nødvendig for elever med AS. Hvem en kan gi en klem til er ikke alltid like lett å forstå for elever i AS-gruppen. Skjemaet under er en konkretisering, og kan være et eksempel på hvordan det er mulig å gjøre det usynlige synlig.

NÆRHET	-----	AVSTAND
1 Klem Kos	2 Ta i hånden Klem fra av og til	3 Ikke nær Ikke ta på
Mamma Pappa Bestemor	Grei lærer God nabo	Fremmede Besøk på skolen Folk på butikken

Skjema er utviklet av Kari Steindal, vist i «Prinsipper for undervisning og tilrettelegging av skoletilbudet» s. 221.

HJELPEKORT

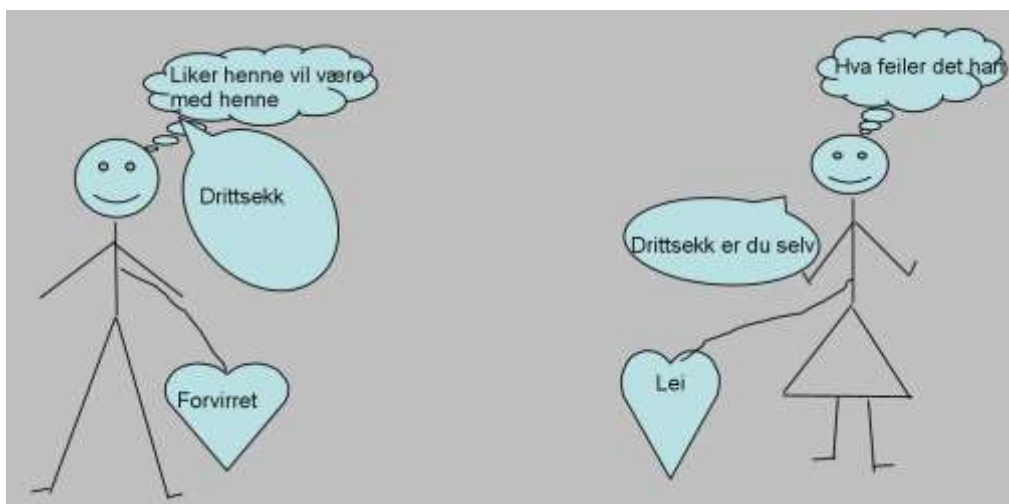
Hjelpekort er «løse kort» som kan fungere som «gulelapper». Her skrives det ned viktige ting for den det gjelder. Disse kan brukes på mange ulike måter. Det kan f.eks brukes i innlæringsfasen for en ny handling, oppgavetype eller prosedyre. Etter hvert som innholdet på kortet læres kan det flyttes inn i «mine sirkler» eller i regelbøker. Det kan oftest være smart å laminere kortene.

TEGNESERIESAMTALER (COMIC STRIPS)

Carol Gray utviklet metoden "comic strips". Hun beskriver hvordan man kan tegne hendelser etter prinsippet: «en ting av gangen», som i en tegneserie, for tilslutt å ha hele historien tegnet ned.

Teknikken er en billedlig fremstilling av kommunikasjon som finner sted i en samtale. Ved å bruke fyrstikkfigurer med snakke-, tenke- og følebobler, kan en hjelpe personer i autismespektergruppen som har vansker med å forstå andres tanker, intensjoner og følelser.

Denne teknikken kan brukes til en lang rekke problemer som er forbundet med samtale og sosiale ferdigheter. Gjennom tegneseriesamtaler kan eleven få muligheter til å tenke gjennom og forstå variasjonene og nyansene i budskap og meninger.

Mange barn med AS kan for eksempel bli forvirret og engstelig av erting og ironi. Snakke-,tenke og føleboblene kan hjelpe til med å få frem de skjulte budskapene.

Mange barn med AS tror at de konkrete ordene som kommer fra samtalepartneren er hele budskapet. Gjennom tegneseriesamtale kan en vise at mennesker ofte har svært forskjellige tanker og følelser fra det de faktisk sier.

Tegneseriesamtalen kan illustrere mulige konsekvenser, andre løsninger på en hendelse eller beskrive hendelsen som bearbejdes.

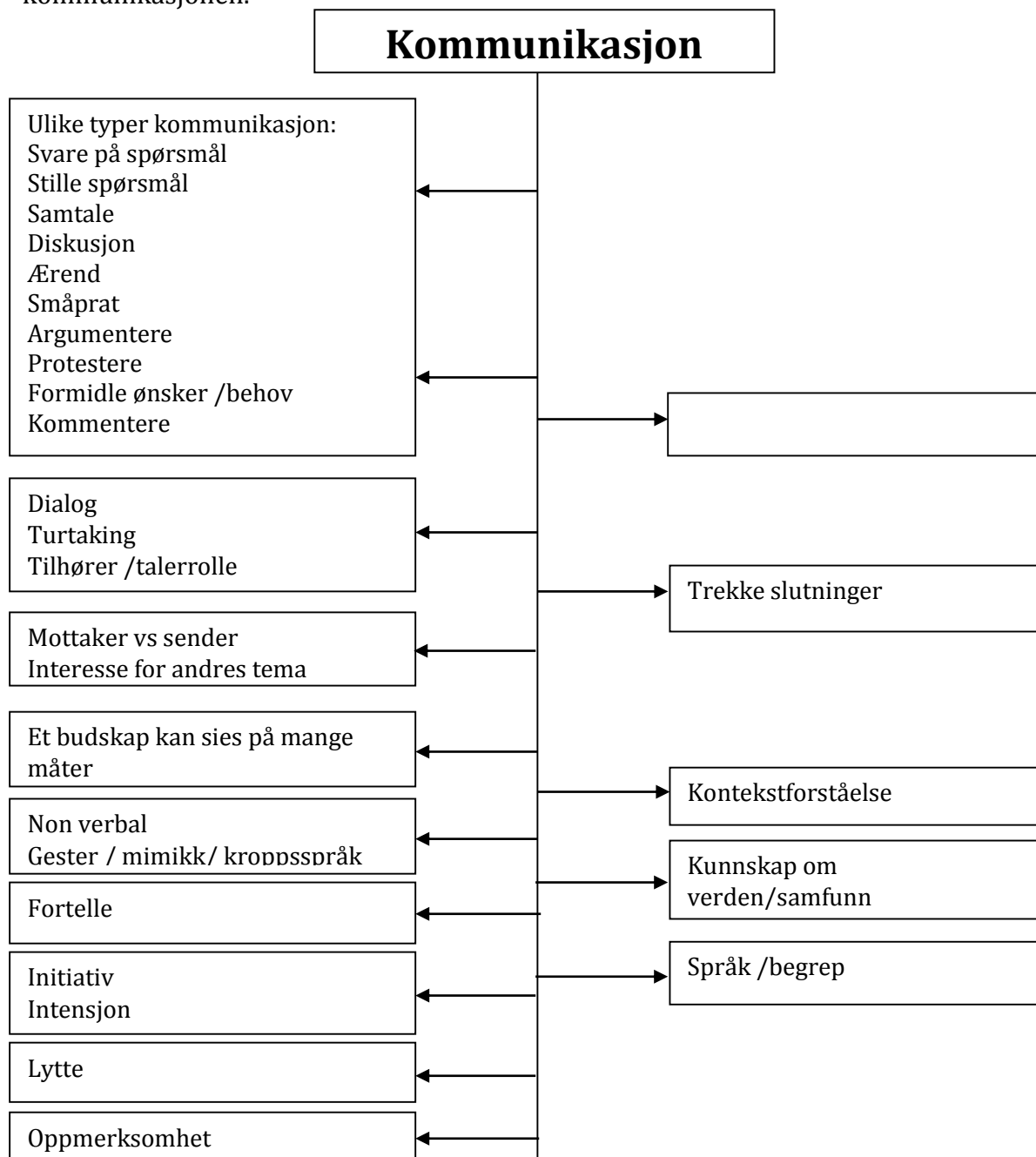
Se eksempel om bruk av tegneseriesamtale

Beskrivelse av metoden finnes i boka *Comic Strip Conversations* av Carol Gray (Gray, C. 1994) (hentet fra håndboka)

ULIKE KOMMUNIKASJONSFORMER

Barn med AS har kommunikasjonsvansker i en eller annen form. Hva som er det enkelte barns fremtredende vansker varier. Faget norsk, muntlig kommunikasjon, har mange målsettinger der ulike kommunikasjonsformer er sentrale. Det er viktig å kartlegge hva barnet mestrer og ikke mestrer.

Om en elev for eksempel kan ta imot instruksjon, henvende seg adekvat, spørre om informasjon og hjelp til å opprettholde eller avslutte en samtale, er vesentlig for elevens fungering. Alle disse delferdighetene av kommunikasjon er mål i faget norsk, muntlig kommunikasjon. Følgende skjema illustrerer mange av kommunikasjonens delferdigheter. For de fleste med AS er det nødvendig å skille ut delferdighetene og trene disse isolert før man kan forvente at eleven benytter ferdighetene i selve kommunikasjonen.

LÆR MEG SPRÅK

«Lær meg språk» er en språkmanual som skritt for skritt viser hvordan man kan trene ulike sider ved språk og kommunikasjon. Manualen vil være et viktig redskap for lærer i planlegging og gjennomføring av undervisning i norskfaget.

Boka gir forslag til konkrete opplegg både gjennom instruksjoner, forklaringer, eksempler, spill og kort.

“Lær meg språk” tar for seg mange ulike sider ved språkopplæringen og omhandler sosialt språk så vel som grammatikk, syntaks og språkbaserte akademiske ferdigheter. Boka bygger på at personer i autismespekteret har en visuell læringsstil. Språkmanualen kan kjøpes på Spiss forlag (Spiss.no).

EKSEMPEL - HVORDAN TRENE DELFERDIGHETER I KOMMUNIKASJON

Dette er hentet fra CD'en som tilhører eksempelheftet til filmen «Kristin og De Andre». På CD'en finnes flere eksempler.

PROGRAM S101-1 **Læringsområde:** Sosiale ferdigheter. Verbal kommunikasjon.

Startet dato:	Mestret dato:	Ansvarlig:
---------------	---------------	------------

Læringsmål: Kunne svare adekvat på åpne/vide spørsmål.

Metode: Fortelle om hva hun gjorde dagen før ved hjelp av gradvis avtrappet bruk av nøkkelord.

Målet er nådd: K. svarer på spørsmålet «Hva gjorde du på i går» ved å fortelle om 5 relevante ting og ingen irrelevante ting i fire treningsøkter etter hverandre uten bruk av skrevne nøkkelord.

Utføres: Daglig

Av: Alle trenerne

Punktvis programbeskrivelse:

1. Si: «Nå skal vi prate om hva du gjorde på i går, K.»
2. Skriv en kronologisk rekke med 5 nøkkelord under hverandre på et ark, mens du snakker med K.
Eksempel: «Du var på båttur, ikke sant?» → Skriv «BÅTTUR» osv.
3. Si: «Nå kan du se på listen mens vi prater. Så må du fortelle litt om hver ting på listen. Er du klar?»
4. Si: «Hva gjorde du på i går, K.?»
5. K. skal fortelle litt om hvert punkt på listen.
Gi respons og still spørsmål slik at det blir en mest mulig naturlig samtale.
6. Bruk spørsmål eller andre prompt for å bringe fortellingen framover hvis nødvendig.
Men dette er ekstrahjelp, og skal avtrappes så raskt som mulig.

Avtrapping av hjelp:	
Trinn 1:	Trener skriver en liste med fem nøkkelord
Trinn 2:	Nøkkelordene på lapper. K. sorterer dem selv.
Trinn 3:	K. skriver selv opp nøkkelord.
Trinn 4:	K. nevner nøkkelord uten å skrive dem ned.
Trinn 5:	Ingen bruk av nøkkelord.

Opptrapping av krav:	
Nivå A:	5 relevante ting 0 irrelevante
Nivå B:	
Nivå C:	
Nivå D:	

Registrering:
hjelp)

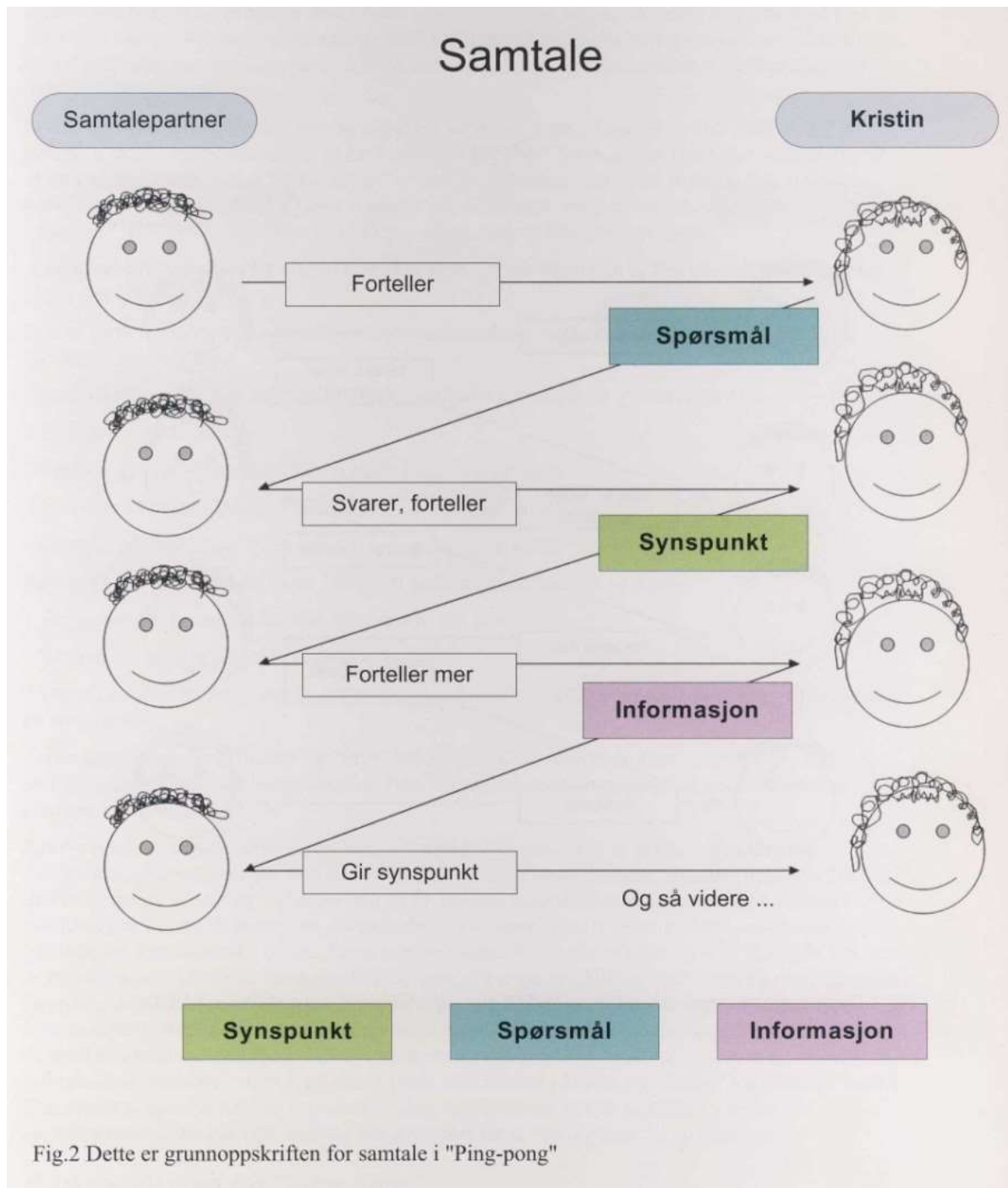
(Score: 2 = rett; 1 = litt hjelp; 0 = feil/mye)

Dato	Trinn	Score	Sign.	Dato	Nivå	Score	Sign

PING - PONG

«Ping-Pong» er en metodikk som er utviklet for å trene kommunikasjonsferdigheter hos personer med diagnoser i autismspekteret. Det er en visualisering av selve kommunikasjonshandlingen som viser hvilke element som er viktig for å delta i en dialog, styrt av andre enn dem selv. Grunnlaget for å systematisk kunne bruke spørsmål, synspunkt og informasjon i dialogen er metodisk beskrevet.

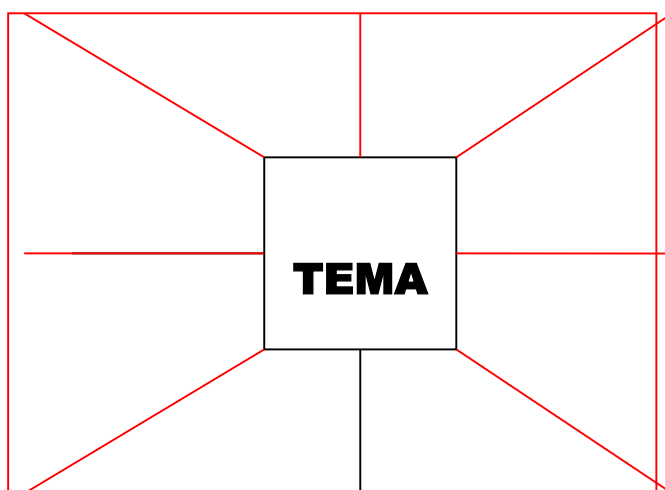
«Ping-Pong» er beskrevet i "Kristin og de andre", et eksempelhefte til filmen om Kristin. Hftet kan kjøpes i nettbutikken på Statped.no

TEMAPLATE

Temaplate er et verktøy som ble utviklet av fagteamet til Kristin for å hjelpe henne til å forstå når hun begynte å snakke om sine egne tema i en situasjon som var upassende (Eksempelheftet til filmen «Kristin og de andre»). I situasjoner der fokus skal være på et tema og samtalen skal dreie seg om dette temaet ble det ofte mye mas og irrettesettelser fordi hun fort prøvde å dreie samtalen inn på sine egne interesseområder.

Temaplaten er et laminert A4 ark.

I ruten der det står tema, legges en lapp som bestemmer tema for samtalen, for eksempel "Jul og nyttår". Når eleven begynner å snakke om andre ting, peker samtalepartner på en av de røde strekene og reparerer samtalen ved å si noe om tema. På den måten slipper en å ha fokus på det negative; at eleven sporer av. Det blir heller vektlagt å gi positive tilbakemeldinger når eleven holder seg til det temaet.

Hjelpemiddelet kan fritt benyttes av andre uten videre henvisninger eller kjøp.

REGELBOK

Regelbøker utvikles for den enkelte. Her samles for eksempel regler, sosiale historier og oppskrifter som skrives på hjelpekort. Disse kan samles i regelboken. Form og innhold vil være individuell. Regelboken kan i mange tilfeller erstattes av «Mine sirkler» eller andre applikasjoner på telefon eller nettbrett.

APPLIKASJONER

Tilgang på smarttelefoner og nettbrett gir mulighet til å laste ned mange applikasjoner som kan være til hjelp for elever med AS. Applikasjonene lastes ned fra «Appstore» for Apple sine produkt og på «Play Butikk» og «Markedsplassen» for andre androidtelefoner. Flere tips får du bakerst i vedleggene, og på www.statped.no/nettbrett

Storymap / Storykit kan trekkes fram som gode strukturer å jobbe i for barn med autismespekterforstyrrelser. Det finnes også gode tankekart der det er mulig å sette inn både lyd, bilde og video. «Mine sirkler» er en applikasjon som finnes i Applestore og Markedsplassen, tilpasset personer med autismespekterforstyrrelse (se videre omtale i Håndboken s. 52), vedlegg 3.

PC. Å bruke PC vil som oftest senke stressnivå og øke arbeidskapasitet. Det er lettere å kjenne igjen bokstaver og trykke på taster, enn å gjenkalle bokstavene for så å produsere skrift.

Kidspiration, er et digitalt tankekart. På nettstedet Inspiration.com kan man finne dette tankekartet sammen med flere andre.

«**Mine sirkler**» er beskrevet i Håndboken. Se også www.statped.no/minesirkler

KOMPETANSEMÅLENE I FAGET NORSK, MUNTlige KOMMUNIKASJON

INNLEDNING

Målene i læreplan for fag i Kunnskapsløftet er hierarkisk bygget opp.

I dette heftet er kompetansemålene operasjonalisert fra generelle kompetansemål til delmål og detaljmål. For å gjøre det oversiktlig presenteres de ulike målnivåene skjematisk i tabeller/skjema.

Delmål og detaljmål som er foreslått, er eksempler som mange med AS har behov for å lære spesifikt. Under alle mål vil det være mulig å finne andre delmål som eleven har behov for å lære. Delmålene og detaljmålene må alltid tilpasses den enkelte elev. Det er foreslått delmål som erfaringsmessig denne elevgruppen må arbeide spesielt med. Det blir gitt eksempler på arbeidsmåter for lærer om hvordan lærer kan jobbe med målene. Det er naturligvis også mulig å arbeide på andre måter med målene, men her blir det foreslått hjelpemidler og verktøy som kan være formålstjenlig for eleven å mestre.

Hensikten med å presentere delmål og detaljmål slik som i målskjemaene i dette heftet, er å illustrere at denne elevgruppen trenger en mer nitidig og systematisk opplæring enn det medelevene gjør. Undervisningen i muntlige ferdigheter bør gis som spesialundervisning «en - til - en», eller i gruppe med andre med AS. Det kan ofte være nødvendig å segregere i et avtalt tidsrom for å kvalifisere til deltagelse i den ordinære undervisningen i norskfaget samt for deltagelse i klassefelleskapet.

Elevens IOP må gjenspeile kompetansemålene, delmålene og detaljmålene som det skal arbeides med i perioden. Alle detaljmålene må være så tydelige og konkrete at det er mulig å evaluere om de er oppnådd. I IOP'en bør det også beskrives hvilke mål som betinger spesialundervisning i enetimer og hvilke mål som kan oppnås gjennom tilpasset opplæring i klassen.

KOMPETANSEMÅL - 2. TRINN - NORSK MUNTlig KOMMUNIKASJON

Elever med Asperger syndrom er ofte sterkest i den formelle siden av språket. De er gjerne flinke med rim, rytme, språklyder og den grammatikalske oppbyggingen. Mål 4 i norsk muntlig kommunikasjon 2. trinn «leke, improvisere og eksperimentere med rim, rytme, språklyder, ord og meningsbærende elementer» er derfor ikke tatt med. I mål 8 omhandles kun ord som er brutt ned. Tegning, sang og andre estetiske uttrykk er utelatt siden vi har vært opptatt av AS, språk og kommunikasjon.

Målene på 2. trinn er brutt ned til helt grunnleggende ferdigheter, for eksempel det å kunne identifisere kroppslige reaksjoner for egne følelser. Det er en forutsetning at elever som skal arbeide etter målene på 4. trinn, mestrer målene på 2. trinn. Det vil være nødvendig at lærer kartlegger om eleven mestrer kompetansemålene på 2. trinn. Målskjemaene / tabellene kan også brukes som sjekklister for å kartlegge nivået til eleven i forhold til muntlige ferdigheter.

Målskjemaene bygger på aktivitetsskjema (3) i IOP for Stavanger kommune.

MÅL 1: Lytte, ta ordet etter tur og gi respons til andre i samtaler

1:1 Lytte til andre i samtaler			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne lytte	Identifisere lyd	Oppskrift på lytteatferd	Lage oppskrifter på lytteatferd "Lær meg språk" s.59 Filme eleven i samtale med andre Innføre signal for når elevene skal lytte til lærers beskjed (1-2-3 nå kommer en beskjed)
	Identifisere språklyd		
	Identifisere ord		
	Vende ansiktet mot samtalepartner		
	Vise tegn på at du lytter (nonverbal kommunikasjon (nikke, smile. etc))		Gi instruksen individuelt om nødvendig
	Høre ordene	Strategier for å kunne konsentrere seg om ordene som blir sagt	
Kunne sitere / gjenta hva andre har sagt	Kunne gjenta ord	Visuell støtte for eksempel tankekart, oppskrift	Lage oppskrifter / tankekart Bruke to personer som snakker sammen. Eleven hører på og gjentar
	Kunne gjenta setning		
	Kunne gjenta kort fortelling		
Kunne lytte til den som snakker	Kunne gjenta fra en samtale mellom 2 andre		Samtale mellom to voksne Strategier for å takle å se på samtalepartner
	Vende seg mot den som snakker		
	Kunne gjenta det samtalepartner sier		
1:2 Ta ordet etter tur (se mål om samtale)			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne lytte	Kunne ha oppmerksomheten rettet mot den som snakker		Lære strategi for å se mot det som skjer
	Vente til andre er ferdig med å snakke		Ping-Pong

Lytte til den som snakker	Kunne gjenta fra en samtale mellom 2 andre		Samtale mellom to voksne Strategier for å takle å se på samtalepartner
	Vende seg mot den som snakker		
	Kunne gjenta det samtalepartner sier		
Lytte til den som snakker	Kunne gjenta fra en samtale mellom 2 andre		Samtale mellom to voksne Strategier for å takle å se på samtalepartner
Lytte til den som snakker	Kunne gjenta fra en samtale mellom 2 andre		Samtale mellom to voksne Strategier for å takle å se på samtalepartner
Lytte til den som snakker	Kunne gjenta fra en samtale mellom 2 andre		Samtale mellom to voksne Strategier for å takle å se på samtalepartner
Kunne sitere og gjenta hva andre har sagt	Formulere presist		"Lær meg språk", lære å lære
	Kunne gi respons på eget initiativ og / eller ved å stille oppfølgingsspørsmål		
	Mestre henvendelsesatferd		
	Mestre å ikke avbryte		

MÅL 2: Lytte til tekster på bokmål og nynorsk og samtale om dem

2:1 lytte til tekster på bokmål og nynorsk			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kjenne definisjonen på fortelling			Lærer må gi eleven forklaring
Kjenne definisjonen på eventyr			Lærer må gi eleven forklaring
Kunne finne nøkkelord	Kjenne definisjon på nøkkelord	Oppskrift	Vise og gi oppgaver på hva som er bærende ord i alt fra setning til fortelling
	Kunne finne nøkkelord i en muntlig beskjed		
	Kunne finne nøkkelord i en kort tekst		
Kunne beskrive personer	Kunne beskrive utseende (f. eks hva har personen på seg, hårfarge, høyde osv)	Oppskrifter	Lage oppskrifter
	Kunne beskrive personlighet (f. eks lat, sprek, munter, alvorlig)		
Kunne bruke beskrivelsene i samtale med andre	Se eget målskjema om samtaler		

2:2 Samtale om teksten			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne fortelle om handlingen	Kunne holde fast på en handlingsrekke, vite hva som kommer først og hva som kommer sist <u>ut fra</u> bilder	Bilder	Gode bildesekvenser som egner seg for å danne naturlige handlingskjeder
	Kunne holde fast på en handlingsrekke, vite hva som kommer først og sist <u>uten</u> bilder		"Lær meg språk" s. 231-235
	Kunne fortelle ut fra nøkkelord	Nøkkelord	Lage nøkkelord til eventyr og fortellinger

	Kunne gjenfortelle en historie uten hjelpemidler		
Bruke kunnskapene i samtale med andre	Se eget målskjema om samtaler		

MÅL 3: Lytte etter, forstå og gjengi og kombinere informasjon

3.1: Lytte etter (se mål 1.1)			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Lytte	Finne feil i en opplest tekst	Regelbok	Lage tekster med ord med innlagte feil
	Se mål 1+2		Utforme regler for god lytteatferd

3.2: Forstå informasjon			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Ha begrepsforståelse tilpasset emnet	Ha begrepsforståelse for enkeltord		Lage skjema for hierarki av begrep
Forstå setninger	Kjenne til begreps-hierarki (dyr – husdyr, ville dyr, norske dyr, dyre navn, artens ulike navn)	Ord og begrepsskjema for hierarkiering Tankekart	Se «Lær meg språk» Se vedlegg om begrepshierarki
	Kjenne til kategorier knyttet til begrepene		Lage strategier for observasjon av andre atferd
	Forstå at setningsstrukturen er avgjørende for betydning		Per slår Kari vs Kari slår Per – visualise med konkrete – eks dukker
	Kunne be om hjelp	Lære strategier for å se etter tegn på at de har misforstått	
	Kunne oppdage en misforståelse		

3.3: Gjengi informasjon			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne gjengi enkelt- ord	Kunne gjengi ett ord		
	Kunne gjengi sekvens av ord		
Kunne gjengi setninger	Kunne gjengi 2 ords setninger		Lærer lager/ finner historier med tydelige nøkkelord. Nøkkelord som er vesentlig for historiens essens
	Kunne gjengi 3 ords setninger		
	Kunne gjengi korte sammensatte setninger		
	Kunne gjengi sammensatte setninger		
Kunne gjenfortelle kort fortelling	Kunne finne hovedord/ nøkkelord(se mål 6)	Tankekart til notat	Finne og utforme passende tankekart
Kunne gjenfortelle fra opplesing fra et kapittel i en bok	Kunne finne nøkkelord og bruke dem i et sammenhengende sammendrag av innholdet	Tankekart til notat	Finne og utforme passende tankekart

3.4: Kombinere informasjon			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne gjengi fra flere oppleste fortellinger, opplevelser	Kunne hente informasjon/ nøkkelord fra 2 korte opplesninger		Lage og lære eleven å bruke tankekart
Kunne vite hvor og hvordan en kan hente informasjon	Kunne hente informasjon fra hendelser	Strategier for å kombinere informasjon	Lage system for samling av kunnskap om et tema/ emne
	Kunne hente informasjon fra egne opplevelser og erfaringer	Systemer og tabeller	Lage tabeller
	Kunne hente informasjon fra praktiske oppgaver		Bruke et symbol, (et dyr eller ord) for å dra sammenheng mellom to emner

MÅL 5: Samtale om hvordan valg av ord, stemmebruk og intonasjon skaper mening

5:1 Samtale om hvordan valg av ord skaper mening			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Lære at valg av ord endrer mening	Valg av styrke på ordene (f. eks kjempestor vs stor og forbannet vs irritert)		+/- skjema med tanke på å nyansere ordbruk Tegneseriesamtaler Graderinger av ulike type ord

5:2 Samtale om hvordan valg av stemmebruk skaper mening			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne oppfatte forskjeller i stemmevolum	Kunne identifisere og sette ord på ulike stemmestyrker f.eks forskjell mellom hvisking og roping	Termometer eller sirkler fra "Kat-kassen"	Graderinger av stemmestyrke ved bruk av f. eks termometer eller sirkler fra "Kat-kassen"
Kunne regulere og tilpasse eget stemmevolum til situasjon	Hvor brukes hvilke stemme (inne-/ utestemme)	Termometer eller sirkler fra "Kat-kassen"	Graderinger av stemmestyrke ved bruk av f. eks termometer eller sirkler fra "Kat-kassen"
	Til hva brukes hvilke stemme (samling, gruppearbeid og friminutt)		

5:3 Samtale om hvordan valg av intonasjon skaper mening			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Lære at intonasjon i ord og setninger gir forskjellig mening	Lyte og analysere mening i ulike setninger der trykk har betydning for mening		Eks: Heng ham (,) ikke (,) vent til jeg kommer.

MÅL 6: Fortelle sammenhengende om opplevelser og erfaringer

6:1 Fortelle sammenhengende om opplevelser			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Fortelle sammenhengende fra bildeserier om andre enn seg selv	Kunne legge billedsekvensen i riktig rekkefølge	"Storykit" Skjema fra "Lær meg språk" s. 119 -123	"Kristin og de andre" – CD Appen "Storykit" fra appstore "Lær meg språk" s.119-123 Foto Inspiration.com (kidspiration) "Læringsstrategier i tilpasset opplæring"
	Lage en setning som beskriver hvert bilde		
	Bruke disse setningene til å fortelle flytende hele sekvensen		
	Lage en setning som beskriver hvert bilde		
	Bruke disse setningene til å fortelle flytende hele sekvensen		
Kunne finne nøkkelord/ begrep knyttet til det vesentlige i situasjoner	Kjenne begrepet nøkkelord	Bruke lært studieteknikk for å finne nøkkelord	"Læringsstrategier i tilpasset opplæring" "Kristin og de andre" "Lær meg språk" s. 31-34
	Finne nøkkelord i enkeltsetninger		
	Finne nøkkelord i en kort fortelling (tre setninger)		
Mestre enkle tankekart	Mestre ett enkelt tankekart	Nummerere boksene i tankekartet til en enkel oppskrift på hvordan fortelle i rekkefølge	Inspiration.com (kidspiration)

6:2 Fortelle sammenhengende om erfaringer			
Delmål	Detalj mål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Fortelle sammenhengende fra bildeserier om seg selv	Kunne legge billedsekvensen i riktig rekkefølge	Bruk av digitalkamera	"Kristin og de andre" - CD
	Lage en setning som beskriver hvert bilde		"Lær meg språk"
	Bruke disse setningene til å fortelle flytende hele sekvensen		Foto fra egne opplevelser og erfaringer Inspiration.com (kidspiration)
Fortelle om egne erfaringer ut fra billedserier		Foto fra situasjoner fra egne opplevelser	"Læringsstrategier i tilpasset opplæring"
Kunne finne nøkkelord/ begrep knyttet til det vesentlige i situasjoner	Kunne legge billedsekvensen i riktig rekkefølge	To-kolonnenotat	Utarbeide oppskrift på to-kolonnenotat. Se: «Læringsstrategier i tilpasset opplæring»
	Lage en setning som beskriver hvert bilde		
	Bruke disse setningene til å fortelle flytende hele sekvensen		
Mestre enkle tankekart		Fylle setningene inn i enkle tankekart	Legge til rette med relevant tankekart. Se: «Læringsstrategier i tilpasset opplæring» Inspiration.com (kidspiration)
		Nummerere boksene i tankekartet til en enkel oppskrift på hvordan fortelle i en rekkefølge	

MÅL 7: Sette ord på egne følelser og meninger

7:1a Uttrykke egne følelser			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kjenne igjen og identifisere grunnfølelsen glede	Identifisere kroppslige/fysiske reaksjoner for glede f. eks latter, kiling i magen, vifte med hendene	Temperaturmål og ansiktsbilder fra "Kat-kassen"	"Kat-kassen" Tegneseriesamtale Teaching children with autism to mind-read
Kjenne igjen og identifisere grunnfølelsen sinne	Identifisere kroppslige/fysiske reaksjoner for sinne, f. eks pulsen øker, hjertet banker eller slår	Temperaturmål og ansiktsbilder fra "Kat-kassen"	Kat-kassen "Sinnemestring" Tegneseriesamtale "Teaching children with autism to mind-read"
Kjenne igjen og identifisere grunnfølelsen sorg	Identifisere kroppslige /fysiske reaksjoner for sorg, f. eks klump i halsen, vondt i magen, tårer	Temperaturmål og ansiktsbilder fra "Kat-kassen"	"Kat-kassen" Tegneseriesamtale "Teaching children with autism to mind-read"
Kjenne igjen og identifisere grunnfølelsen redsel	Identifisere kroppslige/fysiske reaksjoner for redsel, f. eks stivner, vondt i magen, utagerer	Temperaturmål og ansiktsbilder fra "Kat-kassen"	"Kat-kassen" "Sinnemestring" Tegneseriesamtale "Teaching children with autism to mind-read"
	Lære å bruke hjelpemidler		

7:1b Uttrykke egne følelser			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte /metode lærer
Mestre strategier for å uttrykke følelsen glede	Tilegne seg et ordforråd knyttet til glede	Temperaturmål, kroppen og ansikter fra "Kat-kassen" Oppskrifter	"Kat-kassen" Oppskrifter Sosialehistorier "Lær meg språk" s. 61 -63
	Lære å bruke hjelpemidler		
Mestre strategier for å uttrykke følelsen sinne	Tilegne seg et ordforråd knyttet til sinne	Temperaturmål, kroppen og ansikter fra "Kat-kassen" Oppskrifter	"Kat-kassen" Oppskrifter Sosialehistorier "Lær meg språk" s. 61 -63 "Sinnemestring" s. 6-13
	Lære å bruke hjelpemidler		
Mestre strategier for å uttrykke følelsen sorg	Tilegne seg et ordforråd knyttet til sorg	Temperaturmål, kroppen og ansikter fra "Kat-kassen" Oppskrifter	"Kat-kassen" Oppskrifter Sosialehistorier "Lær meg språk" s. 61 -63
	Lære å bruke hjelpemidler		
Mestre strategier for å uttrykke følelsen redsel	Tilegne seg et ordforråd knyttet til redsel	Temperaturmål, kroppen og ansikter fra "Kat-kassen" Oppskrifter	"Kat-kassen" Oppskrifter Sosialehistorier "Lær meg språk" s. 61 -63 "Sinnemestring" s. 6-13
	Lære å bruke hjelpemidler		

7:1c Uttrykke egne følelser			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte /metode lærer
Kjenne igjen egne følelser knyttet til en gitt situasjon	Kjenne igjen følelsene sine i forskjellige situasjoner. (Ulike følelser i friminuttet)	Oppskrift Sosial historier og situasjonsplan (se eksempel på de ulike sosiale situasjonene, vedlegg 1) Mine sirkler	"Kat-kassen" Utforme oppskrifter, sosiale historier og situasjonsplaner. («Prinsipper for undervisning og tilrettelegging for elever med Asperger syndrom» s. 124 – situasjonsplan) Settes inn i de ulike sirkler i Mine sirkler (Statped.no/autismespekter forstyrrelser/minesirkler)
	Ha adekvat atferd i forhold til følelsesuttrykk i de forskjellige situasjoner		

7:1d Uttrykke egne følelser			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte /metode lærer
Mestre sammenhengen mellom årsak og virkning knyttet til egne følelser	Kunne minst 5 setninger... -Jeg er glad fordi at -Jeg blir lei fordi at... -Jeg er sint fordi at... -Jeg er redd fordi at...	Verktøykassen for angst- og sinnemestring Atferdspaletten i "Kat-kassen"	"Lær meg språk" (s. 23-28) Verktøykassen for angst- og sinnemestring i "Sinnemestring" Atferdspaletten i "Kat-kassen"

7:1e Uttrykke egne følelser			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte /metode lærer
Svare på spørsmål om følelser	Kunne gi respons på henvendelser	Ping- Pong: Jeg vet at / Jeg synes / Jeg lurer på	Kartlegge grunnleggende ferdigheter i kommunikasjon. Se målskjema for kommunikasjon Ping- Pong: Jeg vet at / Jeg synes Jeg lurer på, "Kristin og de andre"
	Kunne lytte		
	Kunne svare på spørresetninger med spørreordet; hva		
	Kunne svare på spørresetninger med spørreordet; hvem		
	Kunne svare på spørresetninger med spørreordet; hvor		
	Kunne svare på spørresetninger med spørreordet; hvordan		
	Kunne svare på spørresetninger med spørreordet; hvorfor		
	Kunne bruke innlærte fraser (for eksempel jeg er glad fordi...) i adekvate situasjoner		
	Kunne svare på spørsmål om følelser spontant		

7:2 Mestre å uttrykke egne meninger			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte /metode lærer
Forstå årsak/virkning om fysiske forhold	Mestre å forstå sammenhenger som f.eks: glasset knuste fordi det datt i gulvet	Jeg vet at.....	Bilder som illustrerer årsak/ virkning i de 3 kategorier Del av skjema "jeg vet at / synes og lur er på", "Kristin og de andre" Se eksempler på cd i "Kristin og de andre"
Forstå årsak/virkning om hendelser	Mestre å forstå sammenhenger som f.eks: Vi gikk inn fordi det regnet	Jeg vet at.....	Bilder som illustrerer årsak/ virkning i de 3 kategorier Del av skjema "jeg vet / synes og lur er på", "Kristin og de andre" Se eksempler på cd, "Kristin og de andre"
Lære teknikker om årsak og virkning i sosiale situasjoner	Mestre å forstå sammenhenger som f.eks: Hun ble lei seg fordi andre ertet henne Deretter knytte tilsvarende eksempler til barnet selv og dets opplevelser/ erfaringer	Jeg vet at.....	Bilder som illustrerer årsak/ virkning i de 3 kategorier Del av skjema "jeg vet / synes og lur er på", "Kristin og de andre" Se eksempler på cd, "Kristin og de andre" Tegneseriesamtaler
Kunne svare på hvorfor-spørsmål (om fysiske forhold, hendelser og sosiale situasjoner)	Bruke de tre overstående delmålene	Jeg vet at.....	Bilder som illustrerer årsak/ virkning i de 3 kategorier Del av skjema "jeg vet / synes og lur er på", "Kristin og de andre" Se eksempler på cd, "Kristin og de andre"
	Jeg synes det var dumt fordi.....		

Kunne hevde egen mening på eget initiativ	Jeg ble glad i dag fordi jeg fikk...	Jeg vet at.....	Bilder som illustrerer årsak/ virkning i de 3 kategoriene Del av skjema "jeg vet / synes og lurer på", "Kristin og de andre" Se eksempler på CD, "Kristin og de andre"
	Lære mange setningsstartere av denne typen		

MÅL 8: Uttrykke egne tekstopplevelser gjennom ord, tegning, sang og andre estetiske uttrykk

8: Uttrykke egne tekstopplevelser gjennom ord			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne oppfatte sammenheng i en tekst	Lytte(se delmål 1)		Formulere strategi for å finne nøkkelord
	Bruke nøkkelord Se mål 2	Regelbok med definisjon av nøkkelord	Finne egnet tankekart for å skape sammenheng mellom nøkkelordene Inspiration.com (kidspiration)
	Kunne trekke ut essensen, det som er vesentlig fra teksten	Tankekart	
	Kunne finne sammenheng mellom nøkkelordene		
	Kunne holde orden på sekvens		
Kunne fortelle sammenhengene om egne opplevelser i forhold til tekst	Kunne fraser som: Jeg likte eventyret fordi.... Jeg syntes det var spennende fordi....		Finne gode inneldningsfraser

KOMPETANSEMÅL - 4. TRINN - NORSK MUNTlig KOMMUNIKASJON

Innledning

Før en kan starte på kompetansemålene på 4. trinn, bør det kartlegges hvorvidt eleven mestrer ferdighetene i kompetansemålene for 2. trinn i faget norsk, muntlig kommunikasjon. Er det en elev som tidligere har arbeidet etter målvalg tilsvarende det som er beskrevet under 2. trinn i dette heftet, er det naturlig å bygge videre på disse. Dersom det er elev som nettopp har fått diagnosen AS, bør en kartlegge hva eleven mestrer av delmål og detaljmål for 2. trinn. Mange elever med AS mangler mye av de grunnleggende ferdighetene som trengs for å nå kompetansemålene på høyere nivå.

På dette trinnet er mål 2: Forstå noe svensk og dansk tale – ikke operasjonalisert fordi dette kan knyttes direkte til begrep og ordforrådsopplæring.

MÅL 1: Lytte etter, gjenfortelle, forklare og reflektere over innholdet i muntlige tekster

1.1 kunne lytte etter innholdet i muntlige tekster			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne lytte til en som person som leser eller forteller	Kunne rette oppmerksomhet mot den som snakker Kunne holde fokus a: i enerom b: sammen med få andre barn Kunne opprettholde konsentrasjon selv om den som forteller står på avstand		Vær observant på dobbel betydning og implisitte meninger. ("Maten står på bordet", "Kan du åpne døren?") Still alltid spørsmålet: Forstår barnet de begrep som blir brukt?
Kunne spørre om å få repetert noe av innholdet	Kunne oppdage at en har mistet informasjon		
	Kunne tørre å spørre om gjentakelse		

1.2 kunne gjenfortelle etter innholdet i muntlige tekster			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne gjenfortelle det en person har lest eller fortalt	Kunne gjenfortelle hovedinnholdet i en fortelling på fire setninger	Nøkkelord Oppskrift på hva en skal se etter i en handlingsrekkefølge	Lage oppskrifter
	Kunne gjenfortelle hovedinnholdet i en fortelling på åtte setninger		
	Kunne gjenfortelle hovedinnholdet i teksten/historie		

1.3 kunne forklare innholdet i muntlige tekster			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne innholdet i begrepet forklare		Oppslagsverk /internett	
Kunne vise at en har forstått innholdet	Lære fraser som: «Det skjedde fordi....»	Oppskrifter	Lage oppskrifter

1.4 kunne reflektere over innholdet i muntlige tekster			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne innholdet i begrepet reflektere		Oppslagsverk /internett	
Mestre ulike strategier for å reflektere	Kunne utrykke egne synspunkt		Ping-Pong Lær meg språk
	Kunne reflektere over personlig egenskaper hos personene i fortellingen		Bruke motsetninger som: snill-slem, gammel-ung, pen-stygg
	Kunne reflektere over handlingene til personene i fortellingen		Lage oppskrifter på hvordan handlingsrekkefølger kan henge sammen

MÅL 3: Bruke egnet ordforråd til samtale om faglige emner, fortelle om egne erfaringer og utrykke egne meninger

3:1 Bruke egnet ordforråd til samtale om faglige emner			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Jfr. Kompetansemål for 2. trinn: Fortelle sammenhengende om opplevelser og erfaringer <i>Jfr målskjema for samtale</i>	Kunne tilpasse seg til kontekst		Lage oppskrifter tilpasset eleven med strategi for å finne sammenhenger "Lær meg språk"
	Kunne fortelle sammenhengende om begivenheter		
	Kunne fortelle sammenhengene fra en fagtekst		
	Kunne benytte ordforråd fra 3.2		

3:2 Å kunne forklare : som det å samtale om faglige emner			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne benytte definisjoner	Kunne bruke oppslagsverk	Regelbok	Ordbøker og PC
	Kunne bruke internett		
Kunne årsak / virkning	Kunne fortelle om hendelsesforløpet i rekkefølge	Script	Tegneseriesamtale Script for opplevde hendelser, gjennomgang
	Kunne fortelle om personer som er involvert		
	Kunne forklare hva som førte til hva		
	Kunne fortelle om personer som er involvert		

3:3 Fortelle om egne erfaringer			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte /metode for lærer
Jf. kompetansemål for 2. trinn: Mål 6 «Fortelle sammenhengende om opplevelser og erfaringer»	Kunne fortelle sammenhengende fra fagtekst		Lage oppskrifter tilpasset eleven « Lær meg språk»
	Kunne fortelle sammenhengende om begivenheter		
	Kunne tilpasse seg kontekst		

3:4 Uttrykke egne meninger			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte/ metode
Kunne benytte definisjoner på hva er mening og hva er fakta	Kunne bruke oppslagsverk	Regelbok	Ordbøker og PC
	Kunne bruke internett		
Kunne årsak / virkning	Kunne fortelle et hendelsesforløp	Script	Tegneseriesamtale Script for opplevelser og hendelser Oppskrift: Skille mellom det som har hendt og meninger
	Kunne fortelle om personer som er involvert		
	Kunne forklare om hva som førte til hva		
	Kunne uttrykke fakta		
	Kunne si hva eleven synes om det		

MÅL 4: Samhandle med andre gjennom lek, dramatisering, samtale og diskusjoner og praktisere regler for gruppesamtaler

4:1 Samhandle med andre gjennom lek			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne spørre om å få være med i lek	Kunne adekvat henvendelsesatferd	Regelbok	Observere inn-gangskode for lek på skolen
	Kunne stille spørsmål	Mine sirkler	
	Kunne adekvate begrep knyttet til leken som velges ut	Hjelpekort med oppskrifter	Velge ut en spesiell lek barna bruker mye
	Kunne adekvate begrep knyttet til henvendelsesatferd	Ordbøker av ulikt slag Tilgang til internett på PC	Observere barnets ferdigheter "Lære enkle fraser for kontakt" Sosiale historier, tegneseriesamtaler, hjelpekort Gi struktur og oversikt over leken "Lær meg språk" Script Tilpassede motoriske øvelser Splitte opp oversiktlige enkeltregler, visualisere dem (på hjelpekort)
Kunne regler for leken		Oppskrift på aktuell lek	Oppskrift på aktuell lek
Kunne de motoriske ferdighetene for å kunne utføre leken	Dette delmålet henger sammen med elevens motoriske funksjon og målet kan f. eks være å lære å hoppe med samlede ben)		Kartlegge behovene for motoriske ferdigheter, trene inn nødvendige ferdigheter
Kunne stå i leken	Kunne spørre når en ikke forstår	Oppskrifter	Tegneseriesamtale / sosiale historier /

	Lære hvor fokus på oppmerksomhet må være		"Ping – Pong" fra "Kristin og de andre"
Kunne avslutte på en passende måte	Lære å kunne tape	Oppskrifter Sosiale historier	"Hva betyr det for meg" fra Spiss forlag Tegneseriesamtale Sosiale historier
	Kunne enkle avslutningsreplikker		
	Lære alternative handlingsmønstre		

4:2 Samhandle med andre gjennom dramatisering			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne ritualisert rollelek	Kunne imitere og matche atferd		Kjente eventyr
	Lære å huske replikker		Vanlige hendelser fra dagliglivet

4:3 Samhandle med andre gjennom samtale			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Samtale Se eget skjema om samtaleferdigheter			

4:4 Samhandle med andre gjennom diskusjoner

Delmål	Detaljmal	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Lære å akseptere at en ikke alltid har rett og kan vinne diskusjonen	Lære en selvinstruksjon Eks: "Det er OK at andre mener noe annet enn meg"	Oppskrifter	"Lær meg språk" Spiss forlag kap.2 Lærer lager visualiserte strategikort med oppskrifter
	Lære at en diskusjon ikke alltid fører til en løsning / konklusjon		
Lære at det er mulig å skifte fokus		Selvinstruksjon Temaplate som visuell støtte	"Lær meg språk", kap.2 Lærer lager visualiserte strategikort med oppskrifter Temaplate med ulike meninger
Lære å akseptere at det er flere svar på / meninger om en problemstilling		Selvinstruksjon Temaplate som visuell støtte	"Lær meg språk", kap.2 Lærer lager visualiserte strategikort med oppskrifter Temaplate med ulike meninger

4:5 Samhandle med andre gjennom å praktisere regler for gruppesamtaler			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne lytte		Oppskrifter	Lage visualiserte regler/opskrifter Jfr. Kartleggingsskjema for kommunikasjon
Kunne sitte i ro		Oppskrifter	Lage visualiserte regler/opskrifter
Kunne ta tur		Oppskrifter	Lage visualiserte regler/opskrifter Jfr. Kartleggingsskjema for kommunikasjon
Kunne si din mening kort og presist		Oppskrifter	Lage visualiserte regler/opskrifter Jfr. Kartleggingsskjema for kommunikasjon
Kunne vente		Oppskrifter	Lage visualiserte regler/opskrifter

MÅL 5: Følge opp innspill fra andre i faglige samtaler og stille oppklarende og utdypende spørsmål

5:1 a Kunne uttrykke egne meninger			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Jf. 2.trinn mål 7 og 4. trinn mål 3 Kunne ta valg	Kunne velge blant 2	Oppskrift	Kartlegge om eleven kan velge i ulike skole situasjoner Gi hjelpebetingelser om det er vanskelig og/eller oppskrifter
	Kunne velge blant 3		
	Kunne velge blant flere		
Kunne aldersadekvate begreper for å uttrykke egne tanker	Mestre å uttrykke utsagn som "Jeg liker TV- programmet fordi..."	Oppskrifter på kjennetegn	"Lær meg språk" s.38
Kunne aldersadekvate begreper for å uttrykke egne opplevelser	Mestre å svare på spørsmål av typen hva, hvem og hvorfor Mestre å uttrykke utsagn som "Jeg liker fordi ..."	Oppskrifter på hvordan en kan svare på ulike typer spørsmål	"Lær meg språk" Jfr 2.trinn Eksempelhefte til Kristinfilmen "Lær meg språk" s. 38

5:1b Følge opp innspill fra andre i faglige samtaler			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne lytte (jfr. 2. trinn og 4. trinn mål 1)			Se 2. trinn
Kunne kommentere andres utsagn			Ping-pong
Kunne komme med egne synspunkt			
Gi motinformasjon	Kunne fraser som :Du sier at jeg leste at.... Eks: Du sier kua er drøvtygger ... Jeg leste at den har fire mager	Regelbok	Lage liste på ulike fraser Ping-pong
Kunne tåle uenighet	Kunne fraser som «Det var interessant, men...»		Ping-pong

5: 2 Stille oppklarende spørsmål			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne fraser for å be om forklaring	Kunne si «Hva mener du med det?»		Ping -Pong
	Kunne bruke «Kan du forklare hva du mener?»		
	Kunne bruke «Hva betyr ordet.....?»		
Kunne enkle kommunikasjonsregler	Kunne holde seg til tema		Eksempelheftet til Kristin og de andre Temaplate Se samtaleskjema

5: 3 Stille utdypende spørsmål			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne for fraser for utdypende forklaringer	Kunne spørre «Kan du fortelle litt mer om det?»		Ping –Pong
	Kunne spørre «Kan du si litt mer om»		
	Kunne spørre «Kan du si noe om hvor jeg kan lese mer om dette?»		

MÅL 6: Variere stemmebruk og intonasjon i framføring av tekster

6:1 Framføre tekster for medelever			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne stå foran lærer og framføre tekster	Gå fra enkel tekst til aldersadekvat tekst	Oppskrifter og sosiale historier	Speil
	Bruke blikk og kroppsspråk riktig	Nyttige digitale verktøy og programmer	Lage oppskrift Sosial historie Video Stemmeopptak
Kunne stå foran <u>en</u> elev og framføre tekster	Gå fra enkel tekst til aldersadekvat tekst	Oppskrifter og sosiale historier	Video
	Bruke blikk og kroppsspråk riktig	Nyttige digitale verktøy og programmer	Stemmeopptak
Kunne stå foran liten gruppe og framføre tekster	Gå fra enkel tekst til aldersadekvat tekst	Oppskrifter og sosiale historier	Lage oppskrift
	Bruke blikk og kroppsspråk riktig	Nyttige digitale verktøy og programmer	Sosial historie Video Stemmeopptak
Kunne stå foran klassen og framføre tekster	Gå fra enkel tekst til aldersadekvat tekst	Oppskrifter og sosiale historier	Video
	Bruke blikk og kroppsspråk riktig	Nyttige digitale verktøy og programmer	Stemmeopptak

Innledning

Når elevene har nådd 7. trinn stilles det nye og høyere krav til abstraksjon, refleksjon og vurdering. Abstraksjon, refleksjon og vurdering er ferdigheter som gruppen med AS vanligvis sliter med. Det er svært viktig at eleven får tilrettelegging som kan kompensere for eller som letter disse vanskene. Det er nødvendig at lærer visualiserer og konkretiserer det eleven skal vurdere- og reflektere over. Mange ganger vil en slik tilrettelegging gjøre eleven i stand til å delta i diskusjoner i klassen. Eleven er nå i en alder der mange synes det er vanskelig å være annerledes. Skolen bør passe på at materiellet som presenteres ikke er for barnslig eller for flaut for eleven.

Kat-kassens metodikk er utmerket for alle alderstrinn, men noen med AS på høyere trinn vil reagere på visualiseringsformen. Det kan da være smart å finne andre visualiseringer som viser de samme prinsippene som Kat-kassen tar opp. Et eksempel på dette kan være å bruke en skala når en skal vise nyanser i følelser (istedenfor termometer). Når det gjelder ansiktsuttrykk kan det for noen være bedre å jobbe med virkelige bilder eller tekst.

Mål 3: «Bruke sang, musikk og bilder i framføringer og presentasjoner» blir ikke operasjonalisert. Dette har sammenheng med at elever med AS sjelden skiller seg fra andre elever på dette området.

MÅL 1: Lytte til og videreutvikle innspill fra andre og skille mellom meninger og fakta

Delmålet «*lytte til andre*» er tidligere operasjonalisert både på 2. trinn og 4. trinn. På 7. trinn er imidlertid abstraksjonsnivået og kravene til mestring høyere.

1:1 Kunne lytte til andre			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Se 2. trinn mål 1 og 4.trinn mål 1			

1: 2 Videreutvikle innspill fra andre			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne drøfte	Kunne definere begrepet "drøfte"	Ordbok , synonymordbok	Finne egnete oppslagsverk +/- skjema
	Kunne nyansere sine synspunkt (det finnes ikke alltid et rett og et galt svar)		
	Kunne ta andres perspektiv		Tegneserie samtaler
	Kunne fraser som: «På den ene siden... og på den andre siden.....»	+/- skjema	

1: 3 Skille mellom meninger og fakta			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne definere begrepet "mening"	Forstå innholdet i ordet «mening»	Ordbok Synonymordbok	Finne egnete ord og synonymordbok
	Kunne bruke ordet "mening" i en kontekst		
Kunne begrepet «fakta»	Forstå innholdet i ordet "fakta"	Ordbok Synonymordbok	Finne egnete ord og synonymordbok
	Kunne bruke ordet "fakta" i en kontekst		
Kunne skille begrepene «mening» og «fakta»	Kunne vise skillet mellom mening og fakta i en tekst	Hjelpekort	Bruke forskjellige eksempler på uttalelser og vise skillet mellom mening og fakta Lage hjelpekort
	Forstå skille mellom begrepene "fakta" og "mening"		
	Kunne finne eksempler som viser skille mellom begrepene "fakta" og "mening"		
	Kunne bruke begrepene "mening" og "fakta" vekselvis i en kontekst		

MÅL 2. Uttrykke og grunngi egne standpunkt og vise respekt for andre

2:1 Kunne uttrykke egne standpunkt			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Jf. eget skjema om samtaler. Se også 2. trinn mål 7 og 4. trinn mål 3 "Egne meninger"			
Kunne begrepet "standpunkt"	Kunne forstå begrepet "standpunkt"	Ordbok Synonymordbok	Ordbok Synonymordbok
	Kunne bruke begrepet "standpunkt" i en kontekst		
Kunne forskjellen på begrepene "mening" og "standpunkt"	Kunne vise skillet mellom mening og standpunkt i en tekst	Hjelpekort	Bruke forskjellige eksempler på uttalelser og vise skillet mellom mening og fakta Lage hjelpekort
	Forstå skille mellom begrepene "standpunkt" og "mening"		
	Kunne finne eksempler som viser skille mellom begrepene "standpunkt" og "mening"		
	Kunne bruke begrepene "mening" og "standpunkt" vekselvis i en kontekst		

2:2 Kunne grunngi egne standpunkt			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne grunngi	Kunne svare på "Hvorfor-spørsmål", jf. 2. trinn mål 2.7		
	Kunne beherske årsak - virkning av ikke-fysiske forhold jf. 2. trinn, mål 7.2		
Kunne velge blant flere alternative standpunkt	Kunne vite hva et standpunkt er (jf. 7 trinn mål 2.1)	Oppslagsverk og internet	Tilrettelegge med oppslagsverk og tilgang til internett
		Pluss/minus- skjema	
	Kunne danne seg et standpunkt ut fra et tema	Oppslagsverk og internet	Jf. "Ping-pong" om synspunkt
		Pluss/minus- skjema	
	Kunne uttrykke dette standpunktet	Oppslagsverk og internet	Pluss/minus- skjema
		Pluss/minus- skjema	
	Kunne nyansere standpunktet	Oppslagsverk og internet	
		Pluss/minus- skjema	
	Kunne finne flere standpunkt om samme tema		

2:3 Vise respekt for andres standpunkt			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne forskjellen på fakta og oppfatning	Kunne definisjonen på fakta (jf. 7. trinn mål 1:3)	Oppslagsverk og internet	Tilrettelegge med oppslagsverk og tilgang til internett
	Kunne definisjonen på oppfatning		Oppgaver i "Lær meg språk" s. 97 – 108. Jobbe med fakta og oppfatning
Kunne vise respekt	Kunne definisjonen på respekt	Oppslagsverk og internet	Tilrettelegge med oppslagsverk og tilgang til internett
	Kunne ulike væremåter når man viser respekt	Oppskrifter på respektabel adferd og hva som er passende å si når man er enig/uenig	Tegneseriesamtaler Ping-pong
	Kunne takle at andre mener noe annet enn dem selv		Gi eleven regler og oppskrifter

MÅL 4: Opptre i ulike roller gjennom drama-aktiviteter, opplesing og presentasjoner

4:1 Opptre i ulike roller gjennom drama-aktiviteter			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kjenne definisjon på drama-aktiviteter	Vite hva som er drama-aktiviteter	Oppslagsverk og internett	Oppslagsverk og internett
	Kunne definisjon for ulike drama-aktiviteter, for eksempel rollespill, teater, musikal, dans		
Kjenne til kriteriene for ulike roller	Kunne regler, kroppsspråk og ordvalg for ulike profesjoner	Film Oppslagsverk og internett Regelbok	Film Oppslagsverk og internett
Kunne delta i gruppe	Kunne reglene for gruppesamtaler (jfr. 4. trinn mål 4:5)	Regelbok Hjelpekort Mine sirkler	Gi et sosialt script for gruppearbeid på et hjelpekort Gjennomgå regler for gruppesamarbeid for trinnet
	Innordne seg etter andre	Regelbok Hjelpekort Mine sirkler	Lage oppskrifter, regler og utvikle hjelpekort for situasjonen Lærer må vise hvordan grupperegler passer inn i gul sirkel, skole (Mine sirkler)
	Kunne innordne seg andres planer	Regelbok Hjelpekort Mine sirkler	Lage regler for hva som er lurt å gjøre når en er uenig Lage hjelpekort for situasjonen Lærer viser hvordan grupperegler passer inn i gul sirkel, (skole, Mine sirkler)

	Kunne akseptere andres løsninger	Regelbok Hjelpekort Mine sirkler	Lage smarte svar som eleven kan bruke når han for eksempel er uenig Lage hjelpekort for situasjonen Lærer viser hvordan grupperegler passer inn i gul sirkel (skole, Mine sirkler)
	Kunne hevde egne meninger på en passende måte (uten å krenke andre)	Regelbok Hjelpekort Mine sirkler	Lage oppskrifter Lage hjelpekort for situasjonen Lærer viser hvordan grupperegler passer inn i gul sirkel (skole, Mine sirkler)
Kunne improvisere	Kunne akseptere kaoset improvisasjon gir i et avgrenset og planlagt tidsintervall	Situasjonsplan med tidsangivelser og forklaringer på hva som skal skje	Øve på ulike situasjoner med adekvat stemmevolum (hviske-, normal- og høy stemme)
	Kunne variere stemmevolum	Kat-kassen (temperaturmål)	Øve på situasjoner hvor ulik stemmevolum endrer budskap
	Kjenne til hvordan stemmevolumet påvirker budskapet	Kat-kassen (temperaturmål)	
	Kunne tilpasse intonasjon til ulike situasjoner	Kat-kassen (temperaturmål)	Øve på situasjoner der intonasjon har betydning for forståelsen av budskapet (<i>"Jeg sa ikke at du tok pengene mine", «Heng han ikke vent til jeg kommer»</i>)
	Kunne bruke kroppsspråk tilpasset ulike situasjoner	«TED» , «you tube»	Film og bilder der ulikt kroppsspråk endrer mening i budskapet

4:2 Opptre i ulike roller gjennom drama			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kjenne definisjon av begrepet drama	Kunne finne definisjon av drama	Oppslagsverk og internet	Tilrettelegge med oppslagsverk og nettilgang
Kunne forskjell på rollespill og drama	Kunne finne hva som er likt i definisjonene av rollespill og drama	Oppslagsverk og internett Bruke systemet som lærer har tilrettelagt	Tilrettelegge med oppslagsverk og nettilgang Lage et system for sammenligning av begrepene (eks. tabell)
	Kunne finne hva som skiller i definisjonene av rollespill og drama		
Kunne utføre en ferdig tolkning av tekst, tolket av lærer eller andre	Kunne finne uttrykk for den ferdig tolkede teksten (verbalt og nonverbalt)	Google andres tolkninger på internett Bruke lærers oppskrift på forklaringer, tolkninger	Gi nettilgang Tolke teksten for eleven, lage oppskrift av tolkningen
	Kunne vise verbalt og nonverbalt uttrykk som er aktuelle		

4:3 Opptre i ulike roller gjennom opplesing			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne regler for opplesning	Kunne bruke blikket adekvat mot publikum og bok	Regelboken	Bruke video, observasjoner og speiling av andre
	Kunne bruke kroppsspråk adekvat mot publikum		Formulere regler for opplesning til regelboken
Kunne følge lærerens instruksjoner i forhold til tolkning og roller i opplesningen	Kunne følge instruksjoner i forhold til diktopplesning	Bruke oppskrifter	Tolke teksten for eleven, lage skriftlig oppsett av tolkningen
	Kunne følge instruksjoner i forhold til sakprosa		Lage oppskrifter
	Kunne følge instruksjoner i forhold til skjønnlitteratur		

4:4 Opptre i ulike roller gjennom presentasjoner			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kjenne til ulike presentasjonsformer	Kunne retningslinjer for power point-presentasjon som presentasjonsform	Oppslagsverk og internett	Presentere de ulike valgmulighetene; fordeler og ulemper, tilpasset for eleven Bruke +/- skjema
	Kunne retningslinjer for bruk av drama som presentasjonsform	Oppskrift til valgt presentasjonsform	Tilrettelegge for mulige valg og veilede for å velge hensiktsmessig presentasjonsform
	Kunne retningslinjer for muntlig framlegg som pres.form		Lage oppskrifter
	Kunne retningslinjer for bruk av film som presentasjonsform		Gi praktisk hjelp
	Kunne velge en presentasjonsform som virkemiddel og perfeksjonere denne		

MÅL 5: Uttrykke seg med et variert ordforråd tilpasset kommunikasjonsituasjonen

5:1 uttrykke seg med et variert ordforråd			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Ha et rikt ordforråd innenfor ulike tema	Ha et rikt ordforråd innefor sitt særtema	Mine sirkler	Lærer må informere og gi regler for kva som er passende ordvalg i ulike sosiale situasjoner, for eksempel at man snakker anderledes barn-barn enn barn-voksen Regelbok Mine sirkler
	Ha et rikt ordforråd innenfor ulike faktatema	Regelbok	
	Ha et rikt ordforråd knyttet til ulike sosiale settinger (for eksempel formell / uformell)		
Kunne anvende ordforrådet innenfor sosial samhandling			
Kunne tilpasse ordforrådet til konteksten	Kunne bruke et adekvat ordforråd tilpasset sjangre f.eks kåseri, opplesing,fagpresentasjon		

5:2 Tilpasse ordforråd til kommunikasjonsituasjonen			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne tilpasse ordforrådet til konteksten	Kunne bruke et adekvat ordforråd tilpasset sjanger f.eks kåseri, opplesing, fagpresentasjon	Oppskrift og regler for ordvalg Mine sirkler	
	Tilpasse ordforrådet til barnekulturen – "gatespråk" (ikke bruke "professor-språk")	Mine sirkler	"Lær meg språk"
	Tilpasse ordforrådet til klasseromssituasjonen		Mine sirkler
	Tilpasse ordforrådet til samtaler med voksne		Drøfte forskjeller knyttet til ordvalg i ulike sosiale situasjoner gjennom tegneseriesamtaler
	Tilpasse språket til formelle situasjoner (f.eks tannlegebesøk, buss, teater, bank)		

MÅL 6: Presentere et fagstoff tilpasset formål og mottaker, med eller uten digitale verktøy

6:1 Presentere et fagstoff tilpasset formål og mottaker			
Delmål	Detalj mål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne definisjonen av mottakerbevissthet sett i lys av kommunikasjon	Kunne definisjon på begrepet mottakerbevissthet	Ordbok og internett Oppskrift Ping-pong	Lage oppskrift Ping-pong "Lær meg språk"
	Forstå sammenhengen av mottakerbevissthet og kommunikasjon i formelle og uformelle situasjoner		
	Kunne tilpasse mottakerbevissthet til egen presentasjon		
Kunne skille vesentlig fra uvesentlig i en fremføring	Kunne finne nøkkelord jfr. 2.trinn punkt 6:1	Tankekart Normer for kropps- språk Normer for ordvalg Normer for stemmebruk	Lage passende tankekart Lage visualiserte normer for språkbruk, kroppsspråk og stemmebruk "Læringsstrategier i tilpasset opplæring"
	Kunne forstå hva som er adekvate ordvalg		
	Kunne forstå hva som er adekvat kroppsspråk		
	Kunne forstå hva som er adekvat stemmebruk (volum, intonasjon)		
Kunne hensiktsmessige språklige presentasjonsvirkemidler	Kunne bruke hensiktsmessige virkemidler, for eksempel kroppsholdning, ordvalg, stemmebruk, innlevelse	Power Point, KAT-kassen	Power Point, KAT-kassen (ansikter, spill, video)

MÅL 7: Vurdere andres muntlige framføringer ut fra faglige kriterier

7:1 Gi en begrunnet vurdering av andres muntlige framføringer			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne vurdere innhold	Kunne kjennetegn på de ulike sjangre	Oppskrifter/ kriterier	Lage kriterier for ulike sjangre Oppskrifter/ maler “Læringsstrategier i tilpasset undervisning”
Kunne regler for muntlig framføring		Oppskrift	Presentere krav og regler til god framføring
Kunne vurdere presentasjonsformen	Kunne vurdere kroppsholdning,	Oppskrifter/ kriterier	Lage kriterier Lage oppskrifter / maler Læringsstrategier i tilpasset undervisning”
	Kunne vurdere ordvalg		
	Kunne vurdere stemmebruk		
	Kunne vurdere innlevelse		
Kunne vurdere bruk av språklige virkemidler	Kjenne til at bruk av adjektiv, adverb gir informasjon om innhold i teksten	Oppskrifter/ kriterier	Lage kriterier Lage oppskrifter / maler Læringsstrategier i tilpasset undervisning”
	Kjenne til at metaforer og beskrivende ord gir informasjon om innhold i den skjønnlitterære teksten		

KOMPETANSEMÅL – 10. TRINN - NORSK MUNTlig KOMMUNIKASJON

Målene for 10. trinn er delvis en videreføring av mål fra lavere trinn. De stiller høyere krav til ferdigheter som å analysere, drøfte og vurdere. Dette er ferdigheter elever med AS har vansker med. De kan imidlertid lære seg studieteknikker og strategier, og ta i bruk oppskrifter som i noen grad kan kompensere for forståelsesvanskene.

Lærere bør vurdere om en skal bruke tid på mål nr. 2 etter 10. trinn: "Lytt til, forstå og gjengi informasjon fra svensk og dansk". Noen elever med AS er imidlertid interessert i språk og det vil da være naturlig å vektlegge dette målet.

"Uttrykke egne meninger" har blitt gjennomgått tidligere (2., 4. og 7. trinn). Det anbefales å sette seg inn i delmålene fra disse trinnenenes kompetansemål, for å kartlegge hva eleven faktisk mestrer.

Kat - kassens metodikk er utmerket for alle alderstrinn, men noen med AS i høyere trinn vil reagere på visualiseringsformen. Det kan da være smart å finne andre visualiseringsformer som viser de samme prinsippene som Kat-kassen. Et eksempel på dette kan være å bruke en skala når en skal vise nyanser i følelser istedenfor termometer. Når det gjelder ansiktsuttrykk kan det være bedre for noen å jobbe med virkelige bilder.

MÅL 1: Lytte til, oppsummere hovedinnhold og trekke ut relevant informasjon i muntlige tekster

1:1 Lytte til			
Delmål	Detalj mål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne lytte	Jf. 2. trinn mål 1, 4. trinn mål 1 7. trinn mål 1	Oppslagsverk (bøker, internett)	Tilrettelegge med oppslagsverk og tilgang til internett
Kunne samtaleferdigheter	Se "Målskjema for samtale"	Oppskrifter	Se "Målskjema for samtale" Ping-Pong Lage relevante oppskrifter og definisjoner

1:2 Oppsummere			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne finne nøkkelord / begrep knyttet til det vesentlige i muntlige tekster	Kjenne til begrepet nøkkelord jfr. tidligere mål	Oppslagsverk (bøker, internett)	Tilrettelegge med oppslagsverk og tilgang til internett
	Finne nøkkelord i enkeltsetninger	Bruke lært studieteknikk for å finne nøkkelord, for eksempel tankekart på nettbrett (Popplets)	"Læringsstrategier i tilpasset opplæring"
	Finne nøkkelord i en kort fortelling		"Kristin og de andre"
Kunne oppsummere	Kjenne til begrepet oppsummere	Oppslagsverk (bøker, internett)	Tilrettelegge med oppslagsverk og tilgang til internett
	Kunne oppsummere muntlige beskjeder		
	Kunne oppsummere korte fortellinger		
Kunne trekke ut relevant informasjon	Kunne definisjonen på relevant informasjon	Oppslagsverk (bøker, internett) Temaplate	Tilrettelegge med oppslagsverk og tilgang til internett Oppskrift på hva som er relevant ut fra fag og tekst type, f.eks. handlingskjeder, tidslinjer Temaplate
	Kunne trekke ut relevant informasjon i muntlige beskjeder		
	Kunne trekke ut relevant informasjon i korte fortellinger		
	Kunne lage en handlingskjede/tidslinje fra en tekst		

MÅL 2: Lytte til, forstå og gjengi informasjon fra svensk og dansk

Lærer må vurdere om eleven skal bruke tid på dette delmålet. Det må også vurderes hvorvidt det å lese på et nordisk språk i seg selv skaper vansker for eleven.

MÅL 3: Samtale om form, innhold og formål i litteratur, teater og film og framføre tolkende opplesing og dramatisering

3:1 Samtaler om form i litteratur, teater og film			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne definisjonen på « samtale »	Jf. trinn 10, mål 1:1	Oppslagsverk av ulik type Definisjoner på ulike typer samtaler	Tilrettelegge med oppslagsverk og tilgang til internett Jf. eget skriv om samtaleferdigheter Eksempelvis argumentasjon, drøftelse og egne synspunkt i formelle og uformelle samtaler
Kunne definisjonen av form i litteratur, film og teater	Kunne definere begrepet form knyttet til litteratur	Oppslagsverk av ulik type	Tilrettelegge med oppslagsverk og tilgang til internett
	Kunne definere begrepet form knyttet til film		
	Kunne definere begrepet form knyttet til teater		
Kunne oppbygging /sjangerformene av ulike litteraturtyper, film og teater	Kjenne igjen/kunne ordbruk i ulike litteratur, film og teater	Oppskrifter	Lage oppskrifter på teknisk oppbygging av ulike typer sjangrer
	Kjenne igjen/kunne oppbygging av språket (setningsstrukturer) i ulike type litteratur, film og teater		
	Kjenne igjen/kunne hendelsesforløp/ spenningskurve i ulike type litteratur, film og teater		

3:2 Samtaler om innhold i litteratur, teater og film			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne elementer som er vesentlige i litteratur, teater og film	Kjenne igjen hendelsesforløp i ulik type litteratur, film og teater	Oppskrift på hvordan finne elementer fra detaljmålene	"Lær meg språk" s. 38 Lage oppskrifter på ulike strategier for å finne fram til de ulike elementene
	Kjenne igjen tidsepoke i ulik type litteratur, film og teater		
	Kjenne igjen kontekst i ulik type litteratur, film og teater		
	Kjenne igjen persongalleri i ulik type litteratur, film og teater		
	Kjenne igjen naturbeskrivelser i ulik type litteratur, film og teater		

3:3 Samtaler om formål i litteratur, teater og film			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne identifisere intensjonen med litteraturen, teaterstykket eller filmen	Kunne identifisere målgruppen til litteraturen, filmen, teaterstykket	Oppslagsverk av ulik type Oppskrifter	Tilrettelegge med oppslagsverk og tilgang til internett Lage oppskrifter til framgangsmåten på hvordan finne formålet i litteratur, film og teater
	Kjenne igjen og identifisere virkemidler som brukes i litteraturen, filmen eller teaterstykket		
	Kjenne igjen og identifisere budskapet i litteraturen, filmen eller teaterstykket		

3:4 Framføre tolkende opplesning			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne lese høyt	Kunne tilpasse volum til situasjonen	Visuelle tegn for å markere og beskrive volum, intonasjon og stemmeleie	Veilede eleven Bruk av video Lage visuelle tegn i teksten for å markere og beskrive volum, intonasjon og stemmeleie til eleven
	Kunne tilpasse intonasjon til teksten		
	Kunne tilpasse stemmeleie til situasjonen		
Kunne tilpasse kroppsspråket til situasjonen	Kunne ha adekvat bruk av blick mot tilhørerne	Visuelle tegn i teksten for å markere og beskrive blick, kroppsstilling, gester og mimikk	Veilede eleven Bruk av video Lage visuelle tegn i teksten for å markere og beskrive blick, kroppsstilling, gester og mimikk til eleven
	Kunne ha adekvat kroppsstilling tilpasset situasjonen		
	Kunne bruke adekvate gester og mimikk i situasjonen		

3:5 Framføre tolkende dramatisering			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne pugge tekst			
Kunne bruke stemmen	Kunne variere stemmeleie, volum og intonasjon til rollen (jfr. 10. trinn, mål 3.4)	Visuelle tegn for å markere og beskrive volum, intonasjon og stemmeleie	Veilede eleven Bruk av video Lage visuelle tegn for å markere og beskrive volum, intonasjon og stemmeleie til eleven
Kunne tilpasse kroppsspråket til rollen	Kunne bruke blicket tilpasset rollen	Visuelle tegn for å markere og beskrive blick, kroppsstilling, gester og mimikk	Veilede eleven Bruk av video Lage visuelle tegn for å markere og beskrive blick, kroppsstilling, gester og mimikk til eleven
	Kunne bruke kroppsspråket tilpasset rollen		
	Kunne bruke adekvate gester og mimikk tilpasset rollen		

MÅL 4: Delta i diskusjoner med begrunnede meninger og saklig argumentasjon

4:1 Delta i diskusjon			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne definere begrepet diskusjon	Kunne definere skille mellom samtale og diskusjon	Oppslagsverk av ulik type	Tilrettelegge med oppslagsverk og tilgang til internett
	Akseptere at det i en diskusjon vanligvis ikke finnes et fasitsvar	Oppskrifter	Lage oppskrifter
Kunne se en sak fra ulike sider/synsvinkler	Kunne skille begrepene mening og fakta	Oppslagsverk av ulik type	Tilrettelegge med oppslagsverk og tilgang til internett
	Vite og akseptere at meninger verken er feil eller rett	Oppskrifter	Lage oppskrifter
	Akseptere at andre kan ha andre meninger	Mine sirkler	
Kunne finne argumenter	Kunne skille mening fra fakta	Oppslagsverk av ulik type	Tilrettelegge med oppslagsverk og tilgang til internett
	Vite hva som er akseptable argumenter i ulike situasjoner	Oppskrifter	Lage oppskrifter
Kunne skille sak og person	Kunne akseptere personer selv om de har andre meninger enn en selv	Mine sirkler	
Kunne vise respekt	Jf. 7. trinn, mål 2:3		
	Vite hvordan argumenter/uttalelser påvirker andre personer		

4:1 Vurdere hva som er saklig argumentasjon			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne argumentere	Kjenne til begrepet argumentasjon	Oppslagsverk (bøker, internett) Pluss / minus skjema Oppskrifter	Tilrettelegge med oppslagsverk og tilgang til internett Pluss / minus skjema Lage oppskrifter
	Kunne sette opp "for og i mot" argumenter		
	Kunne vurdere om argumenter er gode eller dårlige		
Kjenne til begrepet saklig	Kunne vurdere hva som er et saklig og ikke saklig argument	Oppslagsverk (bøker, internett) Pluss / minus skjema Oppskrifter	Tilrettelegge med oppslagsverk og tilgang til internett Pluss / minus skjema Lage oppskrifter
Samtaleferdigheter (se mål 1 på tidligere trinn og Målskjema for samtale)			
Kunne bruke saklig argumentasjon i diskusjon med andre	Kunne finne passende saklige argument	Ping-Pong Oppskrifter	Ping-Pong Lage oppskrifter
	Kunne anvende argumentasjonen i diskusjonen		Lage Ping-Pong eksempler på saklig argumentasjon og diskusjon

MÅL 5: Presentere norskfaglige og tverrfaglige emner med relevant terminologi og formålstjenlig bruk av digitale verktøy og medier

Å lage norskfaglige og tverrfaglige emner blir ikke omtalt her. Dette tilhører norsk, skriftlige tekster, i læreplan for fag i Kunnskapsløftet.

5:1 Kunne tilpasset ulike mottakere			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne tilpasse til medelever	Kunne kriterier for kroppsholdning	Skriftlige kriterier	Lage skriftlige kriterier
	Kunne kriterier for stemmebruk		
	Kunne kriterier for språkvalg		
	Kunne kriterier for valg av framføringsform		
Kunne tilpasse til muntlig eksamen	Kunne kriterier for kroppsholdning	Skriftlige kriterier	Lage skriftlige kriterier
	Kunne kriterier for stemmebruk		
	Kunne kriterier for språkvalg		
	Kunne kriterier for valg av framføringsform		
Kunne tilpasse til større forsamlinger	Kunne kriterier for kroppsholdning	Skriftlige kriterier	Lage skriftlige kriterier
	Kunne kriterier for stemmebruk		
	Kunne kriterier for språkvalg		
	Kunne kriterier for valg av framføringsform		

5:2 Kunne bruke relevant terminologi			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne bruke riktige ord/begrep	Kunne skille mellom «muntlige ord» og «formelle ord» (f.eks. dass og toalett)		veiledning
Kunne bruke riktige formuleringer tilpasset emnet	Kunne skille mellom muntlig språk og formelt språk		veiledning

Elever med Asperger syndrom vil vanligvis lære å bruke digitale verktøy og medier på lik linje som sine medelever.

MÅL 6: Vurdere egne og andres muntlige framføringer ut fra faglige kriterier

Elementer fra dette målet har eleven jobbet med på tidligere trinn jf. 2. trinn (Sette ord på egne følelser og meninger) og 7. trinn (Uttrykke og grunngi egne standpunkt og vise respekt for andres). Lærer må være oppmerksom på at vurderinger er svært vanskelig for denne elevgruppen.

Det anbefales at lærer jobber med målene i punkt 6.2 før 6.1, da det er lettere å lære å vurdere andre enn seg selv.

6:1 Vurdere egne muntlige framføringer			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Være bevisst egen framføring	Kjenne til at kroppsspråk påvirker framføringen	Oppskrifter «Mine sirkler»	Lage oppskrifter Tilpasse oppskriftene til "Mine sirkler"
	Kjenne til at stemmebruk påvirker framføringen	Se seg selv og andre på video	Ta video/film av eleven og bruke den i støttesamtaler med eleven
	Kjenne til at språkvalg påvirker budskapet	Sosialt script for framføring	Sosialt script for framføring
	Kjenne til at framføringsform (video, power point, opplesning etc.) påvirker tilhørerne	Huskeregler	Huskeregler

6:2 Vurdere andres muntlige framføringer			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne kriterier for vurdering av muntlig framføring	Kunne kriterier for kroppsholdning	Bruke de skriftlige kriterier for muntlig vurdering	Lage skriftlige kriterier for vurdering av muntlig framføring
	Kunne kriterier for stemmebruk		
	Kunne kriterier for språkvalg		
	Kunne kriterier for valg av framføringsform		

Målskjema for samtale

Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Lytt til den som snakker	Kunne gjenta fra en samtale mellom 2 personer	Oppskrift om hva som er lurt å huske på	Samtale mellom to personer i rommet eller fra samtale mellom to på radio eller tv. Tilrettelegge med oppskrift Strategier for å tåle å se på samtalepartner
	Vende seg mot den som snakker		
	Kunne gjenta det samtalepartner sier		
	Se på den som snakker		
Innlede til samtale	Mestre fraser som: Hei, hvordan har du det? Kan jeg få være med dere?	Regelbok, «Mine sirkler»	Lage liste over fraser passende til ulike sirkler
Gi informasjon tilbake til samtalepartner	Gi en motinformasjon I forhold til det som ble sagt av samtalepartner.		Ping-Pong
Kommentere	Gi positive kommentarer på noe som blir sagt Gi kritiske kommentarer		Ping -Pong
Synspunkt	Jeg synes at Jeg mener at.....		Ping -Pong
Reparere	Kunne fraser for å skifte tema		Temaplate Fakta innlæring (cd fra eksempelheftet til Kristin og de andre) Lær meg språk
	Vite om aktuelle tema		
	Kunne fortelle om noe fra tema		
Tilpasse til samtalepartner	Til barn	"Mine sirkler"	"Mine sirkler"
	Voksne		
	Kjente		
	Ukjente		
Gi nødvendig informasjon	Til barn	"Mine sirkler"	"Mine sirkler"
	Voksne		
	Kjente		
	Ukjente		
Tilstrekkelig	Til barn	"Mine sirkler"	"Mine sirkler"
	Voksne		
	Kjente		
	Ukjente		

Ordtilfang	Konkret	Synonymordbok	Tilrettelegge for bruk av synonymordbok
	Overført betydning		
	Abstrakt		
Avslutte		Oppskrift	Lage oppskrift på fraser som kan være gode avslutningsreplikker
Holde seg til tema			Temaplaten
Vedlikeholde samtalen	Kunne strategier for å endre tema	Oppskrifter	Lage oppskrifter med strategier og fraser
	Kunne fraser for å komme tilbake til tema		
	Kunne fraser for å be om utfyllende kommentarer		
Rette opp feil	Kunne fraser for å korrigere fakta	Oppskrifter	Lage oppskrifter med fraser
	Kunne be om forklaring		
	Kunne be om utdyping av påstand		
Bryte inn/ avbryte på en adekvat måte, tilpasset situasjonen	Kunne forstå koder for ulike situasjoner	«Mine sirkler»	Tegneseriesamtale. Visualisering av hvordan avbryte (Se eksempler på oppskrifter, vedlegg 1). «Mine sirkler»
	Kunne fraser som er passende for de ulike situasjonene		
Stille spørsmål, Svare på spørsmål	Jfr 2.trinn mål 2.1		
Lytte til den som snakker	Kunne gjenta fra en samtale mellom 2 andre		Samtale mellom to voksne Strategier for å tåle å se på samtalepartner
	Vende seg mot den som snakker		
	Kunne gjenta det samtalepartner sier		

ETTER REVISJON AV HEFTET

I den reviderte utgave av Kunnskapsløftet, gyldig fra 01.08.13, ble noen av målene i læreplan for norsk, muntlig kommunikasjon (tidligere muntlige tekster) endret og omformulert, noen mål ble fjernet og andre ble lagt til.

Noen av målene i faget norsk, muntlige tekster, som ble flyttet eller fjernet, mener vi er så relevante for vår målgruppe at vi har valgt å ta målene med videre.

Mål 3, 4. trinn fra faget norsk, muntlige tekster, i Kunnskapsløftet gyldig fram til 01.08.13

3: Forklare hvordan man gjennom språk kan krenke andre

3:1 Forklare hvordan man gjennom språk kan krenke andre			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne definere begrepet krenke	Kunne slå opp i synonymordbok / fremmedordbok /digitale verktøy	Synonymordbok / fremmedordbok /digitale verktøy	Synonymordbok / fremmedordbok /digitale verktøy
Kjenne til ulike språklige virkemidler	Kjenne til ironi	Synonymordbok / fremmedordbok /digitale verktøy	Synonymordbok / fremmedordbok /digitale verktøy
	Kjenne til sarkasme		
	Kjenne til dobbeltmening		
	Kjenne til spydige ordvalg		

Mål 3, 7. trinn fra faget norsk, muntlige tekster, i Kunnskapsløftet gyldig fram til 01.08.13

3: Drøfte hvordan språk kan uttrykke og skape holdninger til enkeltindivider og grupper av mennesker

3:1 Drøfte hvordan språk kan uttrykke holdninger			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne delta i drøfting	Kunne definisjonen til begrepet drøfte	Oppslagsverk og internet	Tilrettelegge med oppslagsverk og tilgang til internett Lage oppskrift Ping -Pong "Lær meg språk" s.21
	Kunne reglene for deltagelse i drøfting	Oppskrift	
Kjenne til at ulike kommunikasjonsuttrykk med kroppsspråk er med å skape holdninger	Kjenne til ulike ansiktsuttrykk, gester og mimikk (blikkontakt, smil, himle med øynene, trekke på skuldrene osv), og hvordan dette påvirker mottaker		«KAT-kassen» Tegneserie-samtaler Video You tube
Kunne ulike kommunikasjonsuttrykk i muntlig språk og vite at det er med på å skape ulike meninger	Forstå at valg av ord skaper ulik mening (for eksempel; "de derre samene" kontra "samene", "megge" kontra "jente")		
Forstå konsekvensene av ordvalg	Forstå konsekvensen av intonasjon		«KAT-kassen», Tegneseriesamtaler, +/- skjema "Læringsstrategier i tilpasset opplæring"
	Forstå hvordan negative og positive ord kan skape ulike holdninger		

Mål 2, 10.trinn fra faget norsk, muntlige tekster, i Kunnskapsløftet gyldig fram til 01.08.13

2: Drøfte hvordan språkbruk kan virke diskriminerende og trakasserende

2:1 Mestre definisjon av begrepene			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kunne definisjonen av språkbruk	Kunne definere passende språkbruk på ulike arenaer	Oppslagsverk av ulik type	Tilrettelegge med oppslagsverk og tilgang til internett
	Kunne definere passende språkbruk i ulike kontekster		
	Lære spesifikke sosiale regler for ulike arenaer: Skole, bekjente, andre, venner	"Mine sirkler" med de krav som settes i de enkelte sirklene og bruke de hjelpestrategier som lærer presenterer	"Mine sirkler"
Kunne definisjonen av diskriminering	Forstå begrepet diskriminering knyttet til ordet rase		Tegneserie – samtaler "Mine sirkler"- hva er passende å si til hvem, hvor og når ved å bruke de enkelte sirklene
	Forstå begrepet diskriminering knyttet til sosio-økonomiske forhold	Oppskrifter på alternative akseptabel kommunikasjon, eks. ulike fraser	
	Forstå begrepet diskriminering knyttet til utseende		
Kunne definisjonen av trakassering	Forstå begrepet trakassering knyttet til rase	Oppskrifter på alternative akseptabel kommunikasjon, eks. ulike fraser	"Lær meg språk", "Kalender", Spiss forlag, med sosiale regler +/- skjema
	Forstå begrepet trakassering knyttet til seksuell legning		
	Forstå begrepet trakassering knyttet til sosio-økonomiske forhold		
	Forstå begrepet trakassering til utseende		

2:2 Lære andres reaksjoner på diskriminerende og trakasserende språkbruk			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Kjenne igjen andres reaksjoner	Kunne kjenne til ansiktsuttrykk	"Mine sirkler" med løsninger/ strategier	Bruk av KAT- kasse metodikk med tilpasninger til alder "Mine sirkler"- hva er passende å si til hvem, hvor og når ved å bruke de enkelte sirklene "Lær meg språk" "Kalender" med sosiale regler, Spiss forlag +/- skjema
	Jfr.4. trinn kompetansemål nr. 3		
	Kunne kjenne igjen kroppsholdninger		
	Kunne forstå betydning av tonefall		

Mål 5, 10.trinn fra faget norsk, muntlige tekster, i Kunnskapsløftet gyldig fram til 01.08.13

5: Lede og referere møter og diskusjoner

Hovedmål 5 er en del av vanskeområdet til elever med AS. Det må vurderes hva som skal prioriteres og hva som eventuelt kan velges bort.

5:1 Lede møter og diskusjoner			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Lede møter	Lære hva møtestruktur er	Oppskrifter og prosedyrer for de enkelte elementene	Lage relevante oppskrifter og prosedyrer til de enkelte elementene
	Kunne holde seg til temaet for møtet		
	Kunne holde møtedeltakerne til temaet		
	Kunne holde orden på og følge en taleliste		
Lede diskusjoner	Kunne reglene for diskusjon	Oppskrifter for de enkelte elementene	Lage relevante oppskrifter til de enkelte elementene
	Kunne holde seg til temaet i diskusjonen		
	Kunne holde diskusjonsdeltakerne til temaet		
	Holde orden på og følge diskusjonslisten		

5:2 Referer fra møter og diskusjoner			
Delmål	Detaljmål	Hjelpeverktøy eleven skal lære å benytte	Arbeidsmåte / metode lærer
Referere fra møter	Kunne bruke punktene i møteinnkalling som utgangspunkt for referat	Oppskrifter for de enkelte elementene	Lage relevante oppskrifter til de enkelte elementene
Referere fra diskusjoner	Kunne forberede seg til en diskusjon	Bruke lærerens tankekart til å fylle inn notater / skrive notater underveis i diskusjonen	Lærer lager tankekart som er tilpasset eleven med hoved nøkkelord
	Kunne ta notater		
	Kunne nyttiggjøre seg notater		
	Kunne skrive tekst ut fra notater		

VEDLEGG

VEDLEGG 1: EKSEMPLER PÅ UTFORMING AV SOSIALE SCRIPT, OPPSKRIFTER OG SOSIALE HISTORIER

Slike sosiale script, sosiale historier eller oppskrifter kan eleven for eksempel få på hjelpekort, i regelbok eller i «Mine sirkler».

Regler for å snakke med venner («Lær meg språk» s. 37)

1. Når du vil si noe til noen: si navnet deres først for å få oppmerksomheten deres.
2. Se alltid på den du snakker med.
3. Vend ansiktet til den du snakker med, eller snu kroppen din mot dem.
4. Lytt alltid til det personen sier.

Eksempler på sosiale skript.

Mitt nærmiljø («Lær meg språk» s. 153)

Et nærmiljø er en gruppe mennesker og alle tingene i et område eller på et sted. Det finnes mange typer nærmiljø. Mitt nærmiljø består av alle menneskene og tingene i det området der jeg bor. I mitt nærmiljø er det mange forskjellige mennesker. Leger, tannleger, postmannen, søppelmannen og de som jobber i butikkene. Det er mange forskjellige steder i nærmiljøet mitt. Det er bygninger, innsjø, parker og butikker. ICA, Rimi og Kiwi er butikker i nærmiljøet mitt. Det er mange forskjellige ting i nærmiljøet mitt. Det er gater, veier og biler. Det er også mange planter og dyr. Jeg ser ting i nærmiljøet mitt overalt hvor jeg ser.

Spørsmålsscript: Forklaring på ulike spørsmålstyper («Lær meg språk s. 193)

Om spørsmål

En «ting» er svaret på et HVA spørsmål.

En «person» er svaret på et HVEM spørsmål.

Et «sted» er svaret på et HVOR spørsmål.

Et «tidspunkt» er svaret på et NÅR spørsmål.

Et «handlingsord» eller «verb» er svaret på et GJORDE HVA spørsmål.

Eksempler på oppskrifter

Oppskrift der eleven ikke mestrer å hoppe over oppgaver hun ikke kan svare på

☐

1. Ta opp penal, finn blyant og viskelær. Legg penal i sekken

☐

2. Les første spørsmål .Svar på arket

☐

3. Om du ikke kan svare, rekk opp hånden og Lise kommer og skriver svaret

☐

4. Jobb videre med de neste spørsmålene. Lise kommer og skriver svaret om du ikke kan det

☐

5. Skriv svarene

☐

6. Skriv navnet nede på arket når du er ferdig med alle spørsmålene

Oppskrift på skoletime bygget på samme prinsipp som en matoppskrift

Hinduismen Dette trenger du: PC med internett RLE kladdebok RLE boken Penal Slik gjør du: 1. Gå inn på internett og finn 3 bilder fra Hinduismen og lagre disse på maskinen 2. Du bør ikke bruke mer enn 5 minutter på dette 3. Åpne Powerpoint og lag en fin overskrift 4. Hva vil du begynne å skrive om? Tips om viktige tema - Historie og utbredelse - Guder - Hellige skrifter 5. Velg ut et tema og bruk boken og internett til å finne ut om dette - Wikipedia kan være en grei side på nettet	Foccatia Dette trenger du: 500 g hvetemel 1 pose tørrgjær 1 ts salt 3,5 dl vann 2 ss olivenolje Fetaost Oliven (sorte eller grønne) Små tomater Slik gjør du: 1. Bland alt det tørre godt i en bolle 2. Tilsett vann og olivenolje, elt til deigen blir smidig og glatt. 3. Ta deigen ut av bollen, og smør bollen med olivenolje. 4. Legg deigen tilbake i bollen, dekk til med plast og hev lunt og trekkfritt i ca. 1 time. 5. Smør en langpanne med olivenolje. 6. Tøm deigen i langpanne – stek på nederste rille i 20 minutter på 180 grader.
---	--

Gruppearbeid

Å jobbe sammen i gruppe vil si å følge regler for å jobbe i gruppe. Tanker og ord skal ha noe med temaet for gruppearbeidet å gjøre. Mange ganger bestemmer lærer hvordan gruppen skal arbeide og konkret hva de skal gjøre. Da er det en oppskrift på hva som skal skje. Andre ganger bestemmer gruppen selv. Da er det viktig at regler for gruppearbeid følges.

- Gå til gruppen
- Lærer har gitt en elev lederrollen
- Del dine ideer med gruppen når det er din tur, men ikke forvent at medelever aksepterer alle dine ideer.
- Vær åpen for at andre i gruppen også har gode ideer.
- Bli enig om at du skal gjøre en del av jobben, ikke alt, men noe.
- Gjør den jobben dere har avtalt du skal gjøre.
- Hvis du ikke vet helt hva som forventes av deg, spør lærer etter en gjennomgang om hva du og de andre skal gjøre.

Delta i klassediskusjoner

Lag kommentarer eller spør spørsmål til emnet dere diskuterer.

Se ut som om du er en aktiv del av diskusjonene med både øynene og kroppen. Snu kroppen mot den personen som snakker. Se på dem og vis at du tenker på dem.

Tilpass ditt bidrag til hvor mye de andre får sagt. Alle skal bidra i en diskusjon.

Hvis en klassekamerat ikke deler dine synspunkt, må du kanskje beholde tankene dine i hodet.

Del dine synspunkt og tanker, men ikke oppfør deg som du har rett.

Friminutt

Når læreren sier det er friminutt, avslutter jeg det jeg holder på med og går rolig ut i garderoben.

Jeg kler på meg og går ut.

Der kan jeg spørre mine klassekamerater om de vil leke med meg.

Tenk på at de andre også skal bestemme hva dere skal gjøre.

Hvis det blir vanskelig kan du spørre en voksen om hjelp.

Husk at det alltid er noen som taper og noen som vinner.

Det er bra å være en god taper.

Eksempler på sosiale historier

Hilse på hverandre

Folk som kjenner hverandre hilser på hverandre. Ofte nikker de og smiler til hverandre og sier "hei". Noen ganger hender det at de rekker fram høyre hånd og trykker den i den andres hånd og snakker med hverandre. De menneskene jeg kjenner liker at jeg hilser på dem. De skjønner at jeg vil være hyggelig mot dem. Da blir de også hyggelige mot meg. Når jeg møter noen jeg kjenner vil jeg si "hei". Jeg vil prøve å se på dem og hilse. Kanskje hilser han/hun også på meg.

Når jeg ikke ser mening med arbeidsoppgavene

På skolen gjør vi mye arbeid som vi ikke ser nytten av eller finner noen god begrunnelse for å gjøre. Det kan være repetisjonsoppgaver, journalskriving eller andre ting. Det er noen ganger slikt arbeid er vanskelig å finne mening med. Det kan være vanskelig å se hva det skal brukes til i fremtiden. Alle på skolen og ellers i samfunnet, gjør mye arbeid de ikke ser meningen med. Det å fullføre et arbeid selv om det virker meningsløst kan føre til at en føler seg bra. Når jeg ikke ser meningen med arbeidet, skal jeg likevel gjøre det!

Lytte til andre

Når noen snakker til meg, prøver jeg å lytte. Det er fint å lytte til andre når de snakker. Hvis jeg ser opp i taket eller på andre ting i rommet, vil den andre personen kanskje tro at jeg ikke lytter til ham eller henne. Jeg skal prøve å se på ansiktet og snu kroppen til den som snakker. Da vet den andre personen at jeg lytter til ham/henne. Alle liker at noen hører etter når de snakker.

Holde meg til tema

Når vi har undervisning i klassen er det læreren som bestemmer hvilket tema vi skal snakke om. Det er ikke alltid at alle er like interessert i det temaet læreren bestemmer. Likevel må vi følge med når læreren forteller og stiller spørsmål. Når læreren stiller et spørsmål vil hun ha svar på akkurat det spørsmålet.

Jeg skal prøve å holde meg til temaet læreren har bestemt, og svare på spørsmålet som blir spurt. Jeg skal prøve å ikke snakke om særinteressen min.

Læreren min kan hjelpe meg slik at jeg svarer på det spørsmålet som ble stilt.

Læreren og de andre i klassen er interessert i mine svar og blir ikke lei av å høre på meg hvis jeg følger tema.

VEDLEGG 2: OBSERVASJON AV LEK

Mange barn med AS vil ha problemer med den sosiale delen av leken. Tradisjonell testing/vurdering vil ikke gi et godt nok bilde av barn med Asperger syndrom (AS). De vil ofte skåre bra på tester fordi dette er en strukturert «en til en» situasjon. Mange er flinke til å utføre oppgaver og svare på spørsmål. Samspillsferdigheter er ofte lettest å observere når barnet er i lek med jevnaldrende. Observasjon av barn i lek gir oss mulighet for å få informasjon om barnets sosiale utvikling. Mange barn med AS har et godt utviklet teknisk språk. Det er den sosiale bruken av språket som blir vanskelig. Dette handler ofte om manglende fleksibilitet, rigiditet, bokstavelig forståelse av regler og manglende evne til å ta andre sitt perspektiv med inn i leken. Hvis de leker bra med andre barn er det ofte når de selv har kontrollen. Det å ta hensyn til andre sine ønsker og kommentarer er vanskelig.

Ved å observere barnet i lek kan en blant annet få god informasjon om deres samtaleferdigheter, hvordan de takler nye innspill til lek og hvor fleksible de er sammen med andre. Det er mulig å bruke målskjemaet for samtale, sammen med observasjonsskjemaet, når en vil kartlegge samtaleferdigheter.

En kan også observere en del språkfunksjoner som setningslengde, setningsoppbygging, ordforråd og artikulasjon. I hvilke situasjoner barnet bruker språket? Hvilke tema barnet er opptatt av?

(Se tabell neste side)

Område	Funksjon	Kommentarer
Kognitivt nivå	Funksjonslek (gjenta en handling eller aktivitet for moro skyld)	
	Symbollek	
	Konstruksjonslek	
	Regellek	
	Sosial rollelek	
Sosial dimensjon	Tilskuerlek	
	Alenelek	
	Parallell-lek	
	Samspillslek	
Aspekter ved selve leken	Imitasjon (kopiering / herming)	
	Liksomlek	
Bruk av språk i lek	Forandre personers identitet	
	Forandre objektenes identitet	
	Erstatte objekter	
	Erstatte handlinger	
	Erstatte situasjoner (forflytte i tid og rom)	
	Tilpasse relasjonen avhengig av kontekst	
Tema	Familie og hjem	
	Ulike yrker	
	Skole og barnehage	
	Barne-TV	
	Film	
	Bøker	
Roller	Har den samme rollen fra gang til gang	
	Endre sin rolle fra gang til gang	
	Er rolleatferden nyansert?	
	Kvaliteten på innlevelse i rollen	
Forhold til lekeobjekt og materiell	Nysgjerrighet og interesse	
	Imitering av voksne handlinger	
	At ulike objekter gir fortrinn for bestemte roller	
	Avhengighet av leker, kopier med mer for å gå inn i lek	
Språkfunksjon	Instrumentelle funksjon (oppnår tilfredsstillelse av egne ønsker og behov)	
	Regulerende funksjon (barnet prøver å kontrollere andres atferd)	
	Samhandlende funksjon (felles planlegging av leken)	
	Personlig funksjon (uttrykke personlige meninger og følelser)	
	Fabulerer og fantaserer (alt er på liksom)	
	Søker info. gjennom oppklarende spørsmål	
	Barnet gir informasjon som er viktig for lekens utvikling	

VEDLEGG 3: APPLIKASJONER

«**Mine sirkler**» er en app som definerer ulike sosiale arenaer i form av «sirkler». Den forklarer hvilke krav og regler som gjelder på den enkelte arena, og tydeliggjør hvordan de sosiale kravene endrer seg fra den ene sirkelen til den andre, fra den innerste og mest private til den ytterste og mest offentlige sirkelen. Til hver sirkel er det laget støttesystemer i form av kommunikasjonsverktøy, avtaler, sosiale historier, egeninstruksjoner og oppskrifter på hvordan en kan takle spesielle utfordringer.

«**Autism Apps**» ble laget som en ressurs for alle som leter etter App'er for mennesker med diagnoser innen autismspekteret. «Autism Apps» er en omfattende liste over app'er som blir brukt av mennesker med diagnose innen autismspekteret. Den inneholder også en lenke til all tilgjengelig informasjon som finnes om disse App'ene. App'ene er sortert i kategorier, noe som gjør det enklere å finne den App'en en leter etter.

«**Vis Timer**» er en et visuelt hjelpemiddel for dem som trenger struktur i forhold til tid når de skal arbeide. Arbeidsøktene kan stilles på ønsket tid, og sirkelen går fra oransje til svart etter som tiden går.

«**Work system**» er en dagsplan. Den hjelper eleven å strukturere dagen sin og gir eleven en visuell oversikt over dagens gjøremål. «Work System» er en systematisk og organisert presentasjon av oppgaver og utviklet etter prinsippene til TEACCH metodikken.

«**Påminnelser - Aida Reminder**» lar deg lage påminnelser svært enkelt og raskt. Du kan stille inn hver time, daglig, ukentlig, månedlig og årlig påminnelser, eller dager i uken eller måneden. Den har også en vekke alarm.

«**Popplet**» er et digitalt tankekart. Man kan lagre tankekartene på Ipad'en og hente dem fram igjen når man har bruk for dem eller skal arbeide videre med dem.

«**Stories to tell**» er en app for å skrive og lage tegneseriesamtaler. App'en har ferdige figurer, snakkebobler, tankebobler og tekstverktøy. Den kan brukes til hjelp når det skal ulike sosiale situasjoner skal trenes. «Ritprata» kan også brukes i arbeidet med å få forståelse av seg selv og andre.

«**Story Kit**» er en App hvor du kan lage en elektronisk eventyrbok. Sammen med teksten en lager selv, kan en sette inn bilder, tegninger og lignende som illustrasjon. En kan også legge inn lydeffekter. De ulike historiene kan lagres på Ipad'en. Her kan en legge inn egne opplevelser i tekst og bilder som støtte for gjenfortelling.

«**iRewardChart**» er et hjelpemiddel for å bygge opp belønningssystemer, beregnet for elever som trenger ytre motivasjon for å arbeide. Fra enkle til mer avanserte.

«**Evernote**» er en app som kan brukes til å organisere arbeid, lage huskelister, lage talepåminnelser og notater.

«**Spesielle Historier**» kan brukes på mange forskjellige måter, blant annet kan du: utvikle sosiale ferdigheter, forklare trinn for trinn oppgaver, dele informasjon mellom skole og hjem og lage fotoalbum fra ferier, reiser og andre anledninger. «Spesielle Historier» gjør det enkelt å lese eller lytte til historiene du lager. Den er utviklet for og tilpasset barn og voksne med ASD, Down Syndrom, dårlig finmotorikk, hørselsvansker og andre lærevansker.

"**AutismeTrackerLite**" er en app som kan hjelpe deg å registrere atferd.

«**Social Skill Builder**» er en app med små filmsnutter fra hverdagslige hendelser, skole, hjem, fritid. Etter å ha sett en filmsnutt får eleven spørsmål med flere valg fra hendelsen i filmen. Spørsmålene er relatert til sosial samhandling og verdier i samfunnet. Både filmene og spørsmålene er på engelsk.

«**StoryBuddy**» er et hjelpemiddel for å lage, lese og dele historier. Du kan tegne direkte på iPad-skjermen med fingeren og lage en bildebok. Du kan også importere bilder fra ditt eget fotoalbum og lage tekst til bildene.

«**The Social Express**» er en app utviklet for barn og unge voksne med sosiale læringsutfordringer. Programvaren er utviklet for å lære hvordan en kan tenke og handle i sosiale situasjoner, og gir hjelp til å utvikle meningsfulle sosiale relasjoner.

«**Touch and learn Emotions**» er en app som viser mange naturlige bilder på følelser. Her kan en lære seg å kjenne igjen ansiktsuttrykkene til de forskjellige følelser.

«**Calm Counter**» er et verktøy for å hjelpe folk å roe seg ned når de er sinte eller engstelig. Applikasjonen inkluderer en sosial historie om sinne, og audio / visuelle verktøy for å roe ned.

REFERANSER

- Andersen, U. , Kleven,E.(2012)*IVAS. Et informasjons-ogkommunikasjonsverktøy tilpasset personer med Asperger syndrom*. Statped vest, Bergen
- Attwood, T. (2009) *Asperger syndrom. Høytfungerende autisme og beslektede vansker. Å utforske følelser. Kognitiv atferdsterapi for angstmestring*. Hertervig Forlag, Stavanger
- Attwood, T. (2009) *Asperger syndrom. Høytfungerende autisme og beslektede vansker. Å utforske følelser. Kognitiv atferdsterapi for sinnemestring*. Hertervig Forlag, Stavanger
- Callesen,K., Nielsen,A.M., Attwood,T. (2002)*KAT- kassen*. Psykologisk forlag A/S, København
- Faherty, C. (2000) *Kva betyr det for meg*. Til norsk ved Fjæran-Granum, T. (2007) Spiss Forlag, Oslo
- Fjæran-Granum, T. () *Sosiale historier. Hefte nr. 6*. Spiss Forlag, Oslo
- Freeman, S. og Dake, L. (1997) *Lær meg språk*. Til norsk ved Fjæran-Granum, T. (2010) Spiss Forlag, Oslo.
- Gray, C. *Higher Functioning Adolescents and Young Adults With Autism , A Teachers Guide*. Austin ,Texas
- Gjesti E. og Fjæran T., (2005) *Tilrettelegging for mennesker med autismspekterforstyrrelser*. Nordvoll skole & autismsenter, 2/2005.
- Hernar, B. (2005). *Å undervise en elev med Asperger syndrom*. Autismeenheten, 1/2005
- Hole, K (2003). *Læringsstrategier i tilpasset opplæring*. Info Vest
- Hole, K (2003). *Bruk av læringsstrategier ved ulike lærevansker*. Info Vest
- Howlin, P., Baron-Cohen,S., Hadwin,A.J. *Teaching Children with autism to Mind-Read: A Practical guide for Teachers and Parents*. Amazon.com
- Kleven, E., Rugset, T. (2009) *Kristin og de andre. Et eksempelhefte til filmen om Kristin*. Statped Vest, Bergen.
- Martinsen, H., Nærland, T., Steindal, K., Tetzchner, S.v. (2006) *Prinsipper for undervisning og tilrettelegging av skoletilbudet*. Gyldendal Norsk Forlag AS, Oslo
- Martinsen, H. Tetzchner, S.V., (2007) *Perspektiver på språk, kognisjon, sosial kompetanse og sosial tilpasning*. Gyldendal Norsk forlag AS, Oslo
- Nordal, T. (2000) *En skole – to verdener. Et teoretisk og empirisk arbeid om problematferd og mistilpasning i et elev- og lærerperspektiv*. NOVA Rapport 11/00. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Ogden. T. (1995) *Kompetanse i kontekst: En studie av risiko og kompetanse hos 10-og 13-åringer*. Rapport 3. Oslo: BVU.
- Ottem,E mfl. (2011). *En veileder om begrepsopplæring*
- Reigstad, T. L., (2003), *Tilrettelegging for utvikling og mestring av sosiale ferdigheter for elever med Asperger syndrom i vanlig skole*, Rapport nr. 2-2003, Autismeforeningen i Norge, Oslo
- Spiss Forlag. Spiss Ukekalender (2008-2012)
- Steindal, K. & Martinsen, H. (2003). *Hverdag og hverdagslig planlegging i enestående liv – utfordringer knyttet til Asperger syndrom*. I: Storliløkken, M. & Tellevik, J.M. *Habiliteringsarbeid*. Unipub forlag, Oslo
- Utdanningsdirektoratet (2009) *"Spesialundervisning. Veileder til opplæringsloven om spesialpedagogisk hjelp og spesialundervisning"*
http://www.udir.no/Upload/Brosjyrer/5/Veiledn_Spesialundervisn_2009.pdf
- Utdanningsdirektoratet (2006) *Læreplanverket for kunnskapsløftet*: (<http://www.udir.no/kl06>)